

ΤΕΤΑΡΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Η ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΑΚΤΙΝΟΒΟΛΙΑ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ

1. Παιδεία

- Ερωτήσεις ανάπτυξης

1. Να αναλύσετε τα αίτια και τις συνθήκες που συνετέλεσαν στη διαμόρφωση του χαρακτήρα της βυζαντινής παιδείας.
2. Έχει επικρατήσει η άποψη ότι η εκπαίδευση στο Βυζάντιο είχε χαρακτήρα ελληνοχριστιανικό. Να αναλύσετε τα στοιχεία εκείνα, που κατά τη γνώμη σας δικαιολογούν αυτό το χαρακτηρισμό.
3. Να αναλύσετε το ρόλο του Χριστιανισμού στην καλλιέργεια των γραμμάτων, διερευνώντας αν λειτούργησε ή όχι ως τροχοπέδη στην ανάπτυξη και προώθησή τους. Να υποστηρίξετε με επιχειρήματα την απάντησή σας.
4. Να αιτιολογήσετε το γεγονός ότι στο Βυζάντιο η αριθμητική, η γεωμετρία, η αστρονομία και η μουσική (quadrivium) διδάσκονταν ως φιλοσοφικά μαθήματα.
5. Να παρουσιάσετε και να σχολιάσετε τη δομή και οργάνωση της εκπαίδευσης στο Βυζάντιο (σκοπός - βαθμίδες - φορείς) κατά τη διάρκεια του 9^{ου} - 11^{ου} αι. Να συνδυάσετε την προσφερόμενη εκπαίδευση με τη δομή της βυζαντινής κοινωνίας.
6. Να παρουσιάσετε και να αξιολογήσετε τη στάση του Ιουλιανού (361 - 363 μ.Χ.) και του Ιουστινιανού (525 - 565 μ.Χ.) σε θέματα παιδείας.

7. Να ερμηνεύσετε το γεγονός ότι ο Ιουστινιανός, αφενός μεν κλείνει τη φιλοσοφική σχολή της Αθήνας, αφετέρου δε εκδίδει τις «*Νεαρές*» στην ελληνική.
8. Να αναλύσετε τη σπουδαιότητα της ίδρυσης του Πανδιδακτηρίου για την Κωνσταντινούπολη από πλευράς διοικητικής, κοινωνικής και εκπαιδευτικής.
9. Ενώ η Δύση προχώρησε και βυθίστηκε στο Μεσαίωνα, στο Βυζαντινό κράτος υπήρξε έντονη πνευματική κίνηση με τη μελέτη και την καλλιέργεια των γραμμάτων. Να αιτιολογήσετε με επιχειρήματα την παραπάνω διαπίστωση.
10. Να συσχετίσετε την έκρηξη που σημειώθηκε στη μελέτη των κλασικών γραμμάτων κατά τον 9^ο αι. μ.Χ. στο Βυζάντιο με το πολιτικό πλαίσιο της εποχής.
11. Να παρουσιάσετε το ρόλο και την προσφορά των βυζαντινών λογίων στο δυτικό πολιτισμό.
12. Να τεκμηριώσετε την άποψη ότι οι Βυζαντινοί δεν πρόσθεσαν ουσιαστικά νέες γνώσεις στην εξέλιξη των επιστημών, αλλά κατά κύριο λόγο συνέβαλαν στη διατήρησή τους. Να αναζητήσετε τα αίτια στις γενικότερες πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες που επικρατούσαν την εποχή εκείνη.
13. Να επιλέξετε τρεις από τους παρακάτω βυζαντινούς λογίους και να γράψετε για τη ζωή και το έργο τους.

<i>Μιχαήλ Ψελλός</i>	<i>Υπατία</i>
<i>Αρέθας</i>	<i>Γεώργιος Παχυμέρης</i>
<i>Λέων ο Μαθηματικός</i>	<i>Γεώργιος Γεμιστός-Πλήθων</i>
14. Να εξηγήσετε το γεγονός ότι οι Βυζαντινοί από τον 6^ο αι. και έπειτα ασχολήθηκαν, κυρίως, με τους πρακτικούς υπολογισμούς (π.χ. τη λογιστική και τη γαιωδαισία). Να αναζητήσετε τα αίτια στην οικονομική πολιτική των αυτοκρατόρων, τους τρόπους επιβολής φόρων και τη νομοθεσία περί γαιοκτησίας.

15. Να σκιαγραφήσετε την εξελικτική πορεία του βιβλίου στα χρόνια του Βυζαντίου.*
16. Να παρουσιάσετε την προέλευση, το περιεχόμενο και το ρόλο των βιβλιοθηκών στα χρόνια του Βυζαντίου.
17. Να συγκρίνετε τις βιβλιοθήκες του Μεσαίωνα με τη σύγχρονη αντίληψη περί βιβλιοθηκών και να αναλύσετε το ρόλο τους τόσο κατά το Μεσαίωνα όσο και κατά τη σύγχρονη εποχή.
18. Να αναλύσετε τη σχέση μεταξύ της εκκλησίας και της ανάπτυξης των γραμμάτων στο Βυζάντιο (βιβλιοθήκες, μοναστήρια, εργαστήρια αντιγραφής χειρογράφων).
19. Να συσχετίσετε τις διακυμάνσεις στην καλλιέργεια των γραμμάτων (ιδιαίτερα των αρχαίων ελληνικών κειμένων) με τις πολιτικές εξελίξεις στο Βυζάντιο. Να εστιάσετε το ενδιαφέρον σας στις περιόδους:
 - α) 4^{ος} - 6^{ος} αι.
 - β) 6^{ος} - 9^{ος} αι. και
 - γ) 10^{ος} -11^{ος} αι.
20. Να παρουσιάσετε τον τρόπο με τον οποίο διασώθηκε η ελληνική πολιτισμική κληρονομιά, κατά τα βυζαντινά χρόνια, και διαδόθηκε στον τότε κόσμο.

• **Ερωτήσεις σύντομης απάντησης**

1. Να αναλύσετε τη σημασία που είχε ο όρος «παιδεία», κατά τη βυζαντινή περίοδο.
2. Να περιγράψετε πώς περνούσε τη μέρα του ένας βυζαντινός μαθητής στο σχολείο του Γραμματιστή.

* Βλ. και σχετικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα του ΥΠΠΟ με τίτλο «Στον Κόσμο των Βυζαντινών Χειρογράφων», το οποίο μπορούν να επισκέπτονται οι μαθητές της Α΄ Λυκείου με τους καθηγητές τους, έπειτα από συνεννόηση με τη Διεύθυνση Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Μνημείων (πληροφορίες: τηλ. 01-3304028).

3. Με βάση το κείμενο που ακολουθεί, να συγκρίνετε την αίθουσα διδασκαλίας κατά τους Βυζαντινούς χρόνους με μια σύγχρονη σχολική τάξη (π.χ. τη δική σας) και (τηρουμένων των αναλογιών) να επισημάνετε ομοιότητες και διαφορές.

*Ο χώρος όπου γινόταν η διδασκαλία λεγόταν **σκολεΐον, διδασκαλεΐον ή δασκαλειό** και **Παιδαγωγείον**. Στην αίθουσα υπήρχε ο διδασκαλικός θρόνος, ένα υψηλό βήμα απ' όπου δίδασκε ο δάσκαλος. Γύρω υπήρχαν καθίσματα (σκήμποδες, σκαμνιά) τοποθετημένα αμφιθεατρικά. Πολλές φορές οι μαθητές κάθονταν στο έδαφος πάνω σε προβιές ή μαξιλάρια (τυλάρια). Σε μια γωνιά βρισκόταν το αναλογείον με διάφορα βιβλία, που έπαιρναν τα παιδιά να διαβάζουν. Στους τοίχους της αίθουσας υπήρχαν επιγραφές που έλεγαν: «Θεὸν φοβού πρώτιστα καὶ γονεῖς σέβου», «τὸν Βασιλέα τίμα».*

Φ. ΚΟΥΚΟΥΛΕΣ, Βυζαντινὸν Βίος καὶ Πολιτισμὸς, τομ. Α΄, σσ. 45-48.

4. Να αναφέρετε τα καθήκοντα και να προσδιορίσετε τη θέση του δασκάλου κατά τη βυζαντινή περίοδο.
5. Να συσχετίσετε την παρεχόμενη στα κορίτσια εκπαίδευση με την κοινωνική θέση της γυναίκας στο Βυζάντιο.
6. Να εξηγήσετε γιατί, σε επίσημα βυζαντινά έγγραφα, συναντούμε συχνά τη φράση: «Ἰμγραφα Θεοῦ τοῦ (τάδε) μὸ εἰδότης γράμματων».
7. Να εξηγήσετε περιληπτικά τι σήμαινε, στα βυζαντινά χρόνια, καθένας από τους παρακάτω όρους:
- α) **Προπαιδεία**
 - β) **Γραμματιστής**
 - γ) **Ψηφιστής**
 - δ) **Τετρακτύς**
 - ε) **Οξυγραφία**
 - στ) **Νοτάριος**
8. Γιατί ο αυτοκράτορας Ιουστινιανός όρισε, με διάταγμα (*Νεαρά ΙΕ΄*, α) να συντάσσονται στην ελληνική γλώσσα οι περισσότεροι νόμοι;
9. α) Να ονομάσετε τις βαθμίδες εκπαίδευσης στο Βυζάντιο.
β) Να αναφερθείτε περιληπτικά στο περιεχόμενο σπουδών της καθεμιάς.

10. Πώς προήλθε η φράση «τα παίζει στα δάκτυλα»;
11. Στον πρόλογο του έργου της «Αλεξιάς», η Άννα η Κομνηνή υπερηφανεύεται ότι «έχει σπουδάσει πάρα πολύ τα Ελληνικά, μελέτησε ρητορική, σπούδασε με προσοχή το αριστοτελικό σύστημα και τους πλατωνικούς διαλόγους και έχει καλλιεργήσει το πνεύμα της με τα μαθήματα της Τετρακτύος».

(Γραμμάτων οΗκ ἡμοιρος, Ελλf καμ τB –λληνίζειν •ς ...κρον •σπουδακυῖα καμ ρητορικῶς οΗκ Εμελετήτως Ἱμχουσα καμ τfς ωΑριστοτελικfς τέχνας εΠ Εναλεξαμένη καμ τοΚς ΠλατωνικοΚς διαλόγους καμ τBν νοΑν ΕπB τῶς τετρακτύος τΨν μαθημάτων πυκάσσασα).

Μπορείτε από τα λόγια της αυτά να καθορίσετε το επίπεδο των σπουδών της;

12. Να αναφέρετε τους παράγοντες που επέδρασαν, έτσι ώστε οι αιώνες 7^{ος}, 8^{ος} και 9^{ος} να εμφανίζουν παρακμή στα γράμματα και τις τέχνες.
13. Στην ιστορική πορεία του βυζαντινού κράτους εντοπίζονται δύο κινήματα ανθρωπισμού (ουμανισμού).
α) Να οριοθετήσετε χρονολογικά τα δύο αυτά πνευματικά κινήματα.
β) Να αναφέρετε δύο εκπροσώπους από τον πρώτο και τέσσερις από το δεύτερο ανθρωπισμό καθώς και το έργο τους για το οποίο έμειναν στην ιστορία.
14. **Βυζαντινός Ουμανισμός**
Να παρατηρήσετε την εικόνα και να μελετήσετε προσεκτικά τα κείμενα (Α) και (Β).

Κείμενο (Α)

Ο Κωνστάντιος εξασφάλισε στην Κωνσταντινούπολη όλα τα αγαθά που μπορούσαν να της προσφέρουν όχι μόνο οι ζωντανοί, αλλά και οι νεκροί: Έτσι σε λίγο θα ξαναζήσουν ο Πλάτων, ο Αριστοτέλης, ο Δημοσθένης, ο Ισοκράτης, ο Θουκυδίδης. Και όχι μόνο οι πιο μεγάλοι, αλλά και τα βλαστάρια του Ομήρου και του Ησιόδου, και ο Χρύσιππος και ο Ζήνων και ο Κλεάνθης και οι χοροί του Λυκείου και της Ακαδημίας, και τα παιδιά των Μουσών.

Θεμιστιος, Λόγος IV (απόσπασμα)
«Η Πολιτισμική Προσφορά του Ελληνισμού», σσ. 284-285.

Κείμενο (B)

Ο Μιχαήλ Ψελλός (1018-1078 μ.Χ.) άφησε το πιο πολύπλευρο συγγραφικό έργο από οποιονδήποτε άλλο Βυζαντινό συγγραφέα. Τα έργα του καλύπτουν θέματα θεολογίας, λειτουργικής, πλατωνικής, αριστοτελικής και νεοπλατωνικής φιλοσοφίας, φυσικών επιστημών, φιλολογίας, γραμματικής, μουσικής, δικαίου, Ιστορίας κ.λπ.

«Ιστορία του Ελληνικού Έθνους»,
τ. Η', σ. 270

Ο Ιπποκράτης, μινιατούρα σε χειρόγραφο
του 14^{ου} μ.Χ αιώνα,
Η Πολιτισμική Προσφορά του Ελληνισμού,
σ. 278.

- α) Αφού λάβετε υπόψη σας την εικόνα και μελετήσετε τα δύο κείμενα, να παρουσιάσετε όσα στοιχεία ανακαλύψετε και κρίνετε ότι πιστοποιούν την παρουσία Ουμανισμού στο Βυζάντιο.

.....
.....

- β) Με βάση τα στοιχεία που εσείς εντοπίσατε, να εξηγήσετε τη σημασία του όρου «Βυζαντινός Ουμανισμός».

.....
.....

Πανδιδακτήριο Κωνσταντινουπόλεως

15. Α. α) Πότε άρχισε η οργάνωση ανώτατης εκπαίδευσης στην Κωνσταντινούπολη;
β) Ποιοι παράγοντες την ευνόησαν;
γ) Πώς ονομάστηκε το πρώτο Πανεπιστήμιο στην Κωνσταντινούπολη και ποιοι συνετέλεσαν στην ίδρυσή του;
- Β. α) Να αναφέρετε τις μεταρρυθμίσεις του αυτοκράτορα Κωνσταντίνου Θ' του Μονομάχου σχετικά με το Πανδιδακτήριο.
β) Να ονομάσετε τους διευθυντές των σχολών και το είδος των μαθημάτων.

γ) Να εντοπίσετε τις αλλαγές που επήλθαν στο πρόγραμμα σπουδών του Πανδιδακτηρίου επί Μιχαήλ Γ΄.

16. Να αναφέρετε τους σημαντικότερους Έλληνες λόγιους που δημιούργησαν την αναγέννηση των κλασικών σπουδών στην Ιταλία στα χρόνια των Παλαιολόγων αυτοκρατόρων.
17. Στα 529 διατάχθηκε το κλείσιμο των φιλοσοφικών σχολών της Αθήνας.
- α) Επί ποίου αυτοκράτορα και γιατί έκλεισαν οι φιλοσοφικές σχολές στην Αθήνα;
- β) Πώς εξηγείτε το γεγονός ότι από το σχετικό διάταγμα εξαιρέθηκε το «Μουσείο» της Αλεξάνδρειας;
18. Οι παρακάτω λέξεις σχετίζονται άμεσα με τη γραφή και το βιβλίο στο Βυζάντιο. Να επιλέξετε πέντε από αυτές και να γράψετε για καθεμία ένα σύντομο σημείωμα, στο οποίο θα αναφέρετε τις σχετικές απαραίτητες πληροφορίες γι' αυτό που αντιπροσωπεύει η κάθε λέξη.

πάπυρος

χαρτί

κώδικας

περγαμηνή

κύλινδρος

scriptoria

μικρογραφία

αντιγραφέας

χειρόγραφο βιβλίο

μικρογράμματα γραφή

• **Συνδυασμός ερωτήσεων ανάπτυξης και σύντομης απάντησης**

1. Ποιοι παράγοντες υπήρξαν καθοριστικοί για την ανάπτυξη της παιδείας στο Βυζάντιο;
- Ποιος, κατά τη γνώμη σας, υπήρξε ο σημαντικότερος και γιατί;
2. α) Να αναφέρετε τα στάδια / κύκλους που ήταν χωρισμένη η «εγκύκλιος παιδείας» στο Βυζάντιο.
- β) Να παρουσιάσετε αναλυτικά ένα από αυτά.
3. «*ὡς ἐσμὲν γὰρ ἡμεῖς καὶ βασιλεύετε καὶ κυβερνάτε εἴμαστε Ἕλληνες τὸ γένος, ἡμεῖς δὲ τὸ φωνὸν καὶ τὸν πατριὸς παιδεία μαρτυροῦμεν*». (Εμείς στους οποίους βασιλεύετε και κυβερνάτε είμαστε Έλληνες στην καταγωγή όπως η ομιλία και η κληρονομημένη από τους προγόνους μας παιδεία αποδεικνύει).

- α) Να αναφέρετε το συγγραφέα καθώς και τον αποδέκτη του παραπάνω αποσπάσματος από εκτενέστερο υπόμνημα.
- β) Να αναλύσετε τη σημασία του λαμβάνοντας υπόψη το χώρο, το χρόνο και τις συνθήκες που υπαγόρευαν τη συγγραφή του.

4. Να μελετήσετε προσεκτικά τα παρακάτω κείμενα (Α), (Β), (Γ):

Κείμενο (Α)

Τον Κοσμά που ξεμπάρκαρε στις αρχές του 8^{ου} αιώνα από τη γενέτειρά του τη Σικελία στις συριακές ακτές, ανάμεσα σε άλλους αιχμαλώτους των Αράβων, πλησιάζει ένας Έλληνας της κοινωνίας της Δαμασκού ο οποίος τον ρωτάει γιατί κλαίει τη χαμένη ελευθερία του, αφού ήδη η ζωή του ως μοναχού τον κρατούσε έξω από τον κόσμο.

«Αυτό που με πονάει είναι το γεγονός ότι εγώ, που μελέτησα ολόκληρη την ανθρώπινη γνώση, που εξάσκησα τη γλώσσα μου στη ρητορική, εγώ που μορφώθηκα στις μεθόδους και στις δοκιμασίες του λόγου, εγώ που ερεύνησα την ηθική, εκείνη του Αριστοτέλη και εκείνη του Αρίστωνα της Χίου, εγώ που μελέτησα ό,τι είναι προσιτό σε ένα ανθρώπινο ον, τις φυσικές επιστήμες, που έμαθα την αριθμητική, που μελέτησα σε βάθος τη γεωμετρία, που σύνδεσα με επιτυχία τις αρμονίες των ήχων και της μουσικής, εγώ που γνωρίζω την ουράνια κίνηση και την περιφορά των αστέρων και, χάρη στη γνώση μου του μεγέθους και του κάλλους των πλασμάτων μπορώ να περάσω κατ' αναλογία στη μελέτη του Πλάστη... εγώ που έφτασα στα μυστήρια της θεολογίας, τα οποία μας έχουν παραδώσει οι Έλληνες και οι θεολόγοι μας, εγώ που είμαι τόσο γεμάτος από αυτές τις γνώσεις, δεν βρήκα ακόμη κάποιον στον οποίο να μεταδώσω το όφελος.»

(Ο Έλληνας με τον οποίο συνομιλούσε ο μοναχός Κοσμάς από τη Σικελία αποφάσισε να αγοράσει από τους Άραβες το σκλάβο μοναχό, να τον πάρει στο σπίτι του και να τον κάνει δάσκαλο του γιου του Ιωάννη Δαμασκηνού και του θετού του γιου, Κοσμά των Ιεροσολύμων).

A. Guillou, *Βυζαντινός Πολιτισμός*, σ. 384-385.

Κείμενο (Β)

«Οι Βυζαντινοί ενδιαφέρθηκαν για τους πρακτικούς υπολογισμούς... και τις βασικές αρχές των τεσσάρων μαθηματικών επιστημών (αριθμητικής, γεωμετρίας, αστρονομίας και μουσικής), που περιελήφθηκαν σε εκπαιδευτικά προγράμματα».

K, Vogel, *«Η Βυζαντινή Επιστήμη»*, στην *Ιστορία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας του Πανεπιστημίου του Καίμπριτζ (Η Πολιτισμική Προσφορά του Ελληνισμού*, σ. 272).

Κείμενο (Γ)

« Με το διάταγμα του 425μ.χ. οι έδρες του Πανεπιστημίου ορίζονταν σε 31, από τις οποίες οι 16 ήταν Ελληνικές και οι υπόλοιπες 15 Λατινικές, και κατανέμονταν ως εξής: 3 έδρες της Ρητορείας των Ρωμαίων και 10 της γραμματικής της λατινικής γλώσσας και φιλολογίας, 5 της ελληνικής Ρητορείας, 10 της γραμματικής και της ελληνικής φιλολογίας, 2 λατινικές της Νομικής και μία της ελληνικής φιλολογίας. Δεν μπορούσε να διοριστεί καθηγητής χωρίς αυστηρή δοκιμασία. Ο υποψήφιος έπρεπε όχι μόνο να δώσει δείγματα πολυμάθειας, αλλά και να έχει ήθος ανεπίληπτο.

Στους καθηγητές του «Πανδιδακτηρίου» παραχωρήθηκαν πάρα πολλά προνόμια, αποτελούσαν ιδιαίτερο σύλλογο, είχαν δική τους στολή, τίτλους και μισθοδοτούνταν από το κράτος. Αλλά το πιο μεγάλο από τα προνόμια ήταν η απονομή ύστερα από εικοσαετή υπηρεσία σ' αυτούς του τίτλου του κόμητος Α΄ τάξης και την αποδοχή τους στην τάξη των ευγενών. Για το Πανδιδακτήριο ορίστηκαν στο κτίριο του Καπιτωλίου ευρύχωρες αίθουσες παραδόσεων και διαλέξεων».

ΘΕΟΔΟΣΙΑΝΟΣ ΚΩΔΙΚΑΣ XIV, 9,3 BERLIN 1905,
«Η Πολιτισμική Προσφορά του Ελληνισμού», σ. 257.

- α) Αφού διαβάσετε προσεκτικά το κείμενο (Α), να καταγράψετε τις επιστήμες που κατείχε ένας μορφωμένος «πολίτης» της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας κατά τον 8^ο αιώνα.
- β) Αφού μελετήσετε το κείμενο (Γ), να καταγράψετε τις επιστήμες που διδάσκονταν τον 5^ο αιώνα στο Πανδιδακτήριο της Κωνσταντινούπολης.
- γ) Να συνδυάσετε τις πληροφορίες των κειμένων (Α), (Β), και (Γ) με τις γνώσεις σας από τα μαθήματα στην τάξη και να γράψετε τις απόψεις σας για το χαρακτήρα της παρεχόμενης εκπαίδευσης στο Βυζάντιο από τον 4^ο μέχρι και τον 8^ο αιώνα.

• **Ερωτήσεις κλειστού ή αντικειμενικού τύπου**

α) *Ερωτήσεις πολλαπλής επιλογής*

Σας δίνονται παρακάτω μερικές δηλώσεις. Για την κάθε δήλωση, προτείνονται πέντε απαντήσεις. Βάλτε σε κύκλο το γράμμα της απάντησης που νομίζετε πως είναι η σωστή.

1. Η εκπαίδευση στο Βυζάντιο ήταν:

- α) υποχρεωτική
- β) προαιρετική
- γ) ομοιόμορφη
- δ) κρατική
- ε) άτυπη

2. Βασικός στόχος της Εκπαίδευσης στο Βυζάντιο ήταν η διαμόρφωση:

- α) χρηστών πολιτών
- β) πνευματικών ανθρώπων
- γ) χριστιανών πολιτών
- δ) χρηστών χριστιανών πολιτών
- ε) δημοκρατικών πολιτών

3. Η Πολιτεία στο Βυζάντιο ενδιαφέρθηκε περισσότερο για:

- α) τη στοιχειώδη εκπαίδευση
- β) την εγκύκλια παιδεία
- γ) την ανώτατη εκπαίδευση
- δ) την τεχνική εκπαίδευση
- ε) την εκπαίδευση των γυναικών

4. Η πρώτη ευρωπαϊκή Σχολή Δικαίου (Studium generale) ιδρύθηκε στη Μπολόνια της Ιταλίας έχοντας ως πρότυπο:

- α) Την περίφημη φιλοσοφική σχολή της Αλεξάνδρειας «Μουσεϊόν».
- β) Τη νομική σχολή του Πανεπιστημίου της Κωνσταντινούπολης, «Διδασκαλείον των Νόμων».
- γ) Τη νομική σχολή της Βυρηντού, όπου δίδασκε ο μέγας ρήτορας Λιβάνιος.
- δ) Τη φημισμένη σχολή ρητόρων στη Γάζα της Παλαιστίνης.
- ε) Την Ακαδημία της Αθήνας.

5. Το «Καθολικόν Μουσείον» ήταν:
- α) Το τελευταίο Πανεπιστήμιο της Κωνσταντινούπολης στα χρόνια του Ιωάννη Η΄ Παλαιολόγου.
 - β) Ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα στην αυτοκρατορία της Νίκαιας στα χρόνια της κατάληψης της Κωνσταντινούπολης από τους σταυροφόρους.
 - γ) Φιλοσοφική σχολή του Πανδιδακτηρίου της Μαγναύρας στα χρόνια του Κωνσταντίνου του Μονομάχου.
 - δ) Νομική σχολή στο Πανεπιστήμιο της Πάδοβας.
 - ε) Μουσείο των Καθολικών στην Κωνσταντινούπολη.
6. Ο Γεώργιος Σχολάριος υπήρξε:
- α) Αυτοκράτορας της Νίκαιας στην οποία ίδρυσε σχολή Φιλοσοφίας.
 - β) Ανώτερος δικαστής, συγκλητικός, καθηγητής του «Καθολικού Μουσείου» και μετά την άλωση οικουμενικός Πατριάρχης με το όνομα Γεννάδιος.
 - γ) Καθηγητής που δίδαξε στο «Οικουμενικό Διδασκαλείο» της Κωνσταντινούπολης τα ανώτερα μαθήματα της «τετρακτύος».
 - δ) Διευθυντής του Πανδιδακτηρίου της Μαγναύρας επί Μιχαήλ Γ΄.
 - ε) Πρωτοασηκρήτης του Ιουστινιανού.
7. Ο Θεόδωρος Στουδίτης διακρίθηκε ως:
- α) Κορυφαίος εκκλησιαστικός ποιητής του 9^{ου} αιώνα που οργάνωσε στη μονή του Στουδίου κέντρο αντιγραφής βιβλίων.
 - β) Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως που επανίδρυσε το Πανδιδακτήριο που είχε προηγουμένως κλείσει ο αυτοκράτορας Φωκάς και ο οποίος αποσύρθηκε στο τέλος της ζωής του στη μονή του Στουδίου.
 - γ) Επίσκοπος Πτολεμαΐδος της Αφρικής, ιστορικός και φιλόσοφος που πέθανε στη μονή του Στουδίου.
 - δ) Αρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως και εκλεκτός μαθητής του ρήτορα Λιβάνιου στην Αντιόχεια της Συρίας. Ξεκίνησε την καριέρα του ως μοναχός στη μονή του Στουδίου.
 - ε) Μοναχός με εξαιρετικά φιλόδοξη δράση στην Αλεξάνδρεια.

8. Το έργο «*Παρεκβολαί εις την Οδύσσειαν και την Ιλιάδα του Ομήρου*» υπήρξε καρπός μελέτης:
- α) του Ευσταθίου αρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης (1175-1191)
 - β) του Ισαακίου Κομνηνού, γιου του Αλέξιου Α΄ Κομνηνού
 - γ) του Μανουήλ Κομνηνού, εγγονού του Αλέξιου Α΄ Κομνηνού
 - δ) του Λέοντος ΣΤ΄ του Σοφού, μαθητή του Φωτίου
 - ε) του Πατριάρχη Φωτίου.
9. Η «*Μυριάμβιβλος*» υπήρξε:
- α) Έργο του πατριάρχη Φωτίου με σχολιασμούς και κρίσεις για 280 αρχαία συγγράμματα.
 - β) Έργο του Γεωργίου Πλήθωνα - Γεμιστού με το οποίο έγινε ευρύτερα γνωστός στην Ιταλία.
 - γ) Έργο του Γεωργίου Σχολάριου που κόσμησε το «Καθολικό Μουσείο».
 - δ) Έργο του Κωνσταντίνου Ζ΄ του Πορφυρογέννητου και της κόρης του Αγάθης.
 - ε) Έργο του Ρωμανού του Μελωδού.

β) *Ερωτήσεις αντιστοίχισης ή σύζευξης*

Γράψτε στο διάστικτο κενό αριστερά, το γράμμα του δεδομένου της (B) στήλης που αντιστοιχεί στο δεδομένο της (A) στήλης. (Κάποια από τα δεδομένα της στήλης B περισσεύουν).

1.	A	B
 επισώρευμα	α) ανυψώνω
 νοτάριος	β) εκπαιδεύω
 ρόγα	γ) πρόσθεση
 ψηφιστής	δ) πολλαπλασιασμός
 ανάγω	ε) δάσκαλος
		στ) μισθός
		ζ) μαθηματικός
		η) γραμματέας

• **Συνδυασμός ερωτήσεων αντικειμενικού τύπου και σύντομης απάντησης**

1. Να μελετήσετε προσεκτικά τα κείμενα (Α), (Β) και (Γ).

Κείμενο (Α)

«κάθε αγόρι και κάθε κορίτσι του οποίου οι γονείς μπορούσαν να πληρώνουν, εκπαιδεύονταν, αντίθετα προς τη Δύση, όπου στους σκοτεινούς αιώνες η μελέτη των βιβλίων περιοριζόταν μόνο στα μοναστήρια.»

J. B. Bury που παραθέτει ο G. Buckler, στο βιβλίο του *Βυζαντινή Εκπαίδευση*.
«Η Πολιτισμική Προσφορά του Ελληνισμού», σ. 275.

Κείμενο (Β)

«Στη Γαλλία μικτά μοναστήρια όπως το Jouarre, Reminmont, Chelles ήταν πολύ διαδεδομένα. Περίπου 13 ή 14 από αυτά διοικούνταν από ηγούμενες. Τον 7^ο και τον 8^ο αιώνα άσκησαν μεγάλη επιρροή. Οι ηγούμενες είχαν το δικαίωμα να εξομολογούν τους πιστούς και να τιμωρούν τους αμαρτωλούς με ραβδισμό. Επιπλέον ευλογούσαν μοναχούς και μοναχές καθημερινά. Τα μοναστήρια λειτουργούσαν και ως σχολεία για αγόρια και κορίτσια, είχαν βιβλιοθήκη και πιθανόν και εργαστήρια χειρογράφων».

Charles Scribners & Sons, N.Y. 1982-89, *Dictionary of the Middle Ages*, τ.12, σ. 682.
(μτφρ. Α. Μέρου)

Κείμενο (Γ)

«Οι αριστοκράτες (9^{ος} αιώνας στη Δύση) συχνά δε μεγάλωναν αυτοί τα παιδιά τους. Αποτελούσε συνήθεια να στέλνουν γιους και κόρες σε σπίτια άλλων ευγενών ή κληρικών, για να μορφωθούν. Γι αυτό τα παιδιά τους αισθάνονταν υποχρεωμένα περισσότερο στους δασκάλους τους παρά στους γονείς τους.

Τα αγόρια έκαναν διάφορες εργασίες και μάθαιναν να ιππεύουν και να χειρίζονται την πανοπλία. Σε ανταπόδοση για τις υπηρεσίες τους μορφώνονταν στη γραμματική, ρητορική, θεολογία, λογική, μαθηματικά (*quadrivium*), ξένες γλώσσες, συχνότερα τα ιταλικά, μάθαιναν να παίζουν μουσικά όργανα, να ιππεύουν, να κυνηγούν να χορεύουν κλπ.

Τα κορίτσια μάθαιναν να ράβουν, να κεντούν, να υφαίνουν, να περιποιούνται πληγές, να παρασκευάζουν φάρμακα και καλλυντικά. Λάμβαναν στοιχειώδη εκπαίδευση ανάγνωση, γραφή και ξένες γλώσσες».

Charles Scribners & Sons, N.Y. 1982-89, *Dictionary of the Middle Ages*, τ.4, σ. 683.
(μτφρ. Α. Μέρου)

α) Αν τις παρακάτω προτάσεις τις θεωρείτε σωστές, να βάλετε σε κύκλο το γράμμα (Σ)· αν τις θεωρείτε λανθασμένες, να βάλετε σε κύκλο το γράμμα (Λ).

β) Να αιτιολογήσετε την απάντησή σας με βάση τις πληροφορίες που βρίσκετε στα κείμενα. Παραθέτουμε εμείς το πρώτο παράδειγμα.*

Αιτιολόγηση

1. Τα τρία κείμενα αποτελούν ιστορικές πηγές	Σ (Λ)	Η πρόταση είναι λανθασμένη. Τα τρία κείμενα δεν αποτελούν ιστορικές πηγές, διότι πρόκειται εδώ για πληροφορίες που δίνονται από εγκυκλοπαίδειες και σύγχρονους συγγραφείς.
2. Τα τρία κείμενα αναφέρονται σε διαφορετικές ιστορικές περιόδους και σε διαφορετικές περιοχές.	Σ Λ	
3. Μόνο αγόρια εκπαιδεύονταν σε μοναστήρια του 7 ^{ου} αιώνα τόσο στο Βυζάντιο όσο και στη Δύση.	Σ Λ	
4. Στο Βυζάντιο του 7 ^{ου} αιώνα οι πλούσιοι γονείς πλήρωναν δάσκαλο στο σπίτι για την εκπαίδευση των παιδιών τους ανεξαρτήτως φύλου.	Σ Λ	
5. Η εκπαίδευση στη Δύση τον 9 ^ο αιώνα προσφέρονταν μόνο στα μοναστήρια.	Σ Λ	
6. Η παρεχόμενη εκπαίδευση στη δύση και στο Βυζάντιο ήταν ίδια τόσο κατά τη διάρκεια του 7 ^{ου} όσο και του 9 ^{ου} αιώνα.	Σ Λ	

* Οι συνδυαστικού τύπου ερωτήσεις ελέγχουν το βαθμό ικανότητας των μαθητών να κατανοούν πληροφορίες που βρίσκονται μέσα σε κείμενα ή άλλες πηγές, την ικανότητά τους να επεξεργάζονται αυτές τις πληροφορίες, να τις συσχετίζουν, να εξαγάγουν συμπεράσματα και τέλος να συνθέτουν δείγματα γραπτού λόγου σε συγκεκριμένο θέμα.

γ) Να σημειώσετε τις ομοιότητες και τις διαφορές που εντοπίζετε στον τρόπο εκπαίδευσης των νέων στο Βυζάντιο και τη Δύση.

.....
.....
.....

δ) Με βάση τις πληροφορίες που περιέχονται στα τρία κείμενα και τις γενικότερες γνώσεις σας από τα μαθήματα στην τάξη, να εξαγάγετε τα συμπεράσματά σας για την παρεχόμενη εκπαίδευση κατά τη διάρκεια των αιώνων στους οποίους αναφέρονται τα κείμενα (7^{ος} - 9^{ος} αιώνες).

.....
.....
.....
.....
.....

2. Α. Συμφωνείτε με την άποψη ότι η Υπατία από την Αλεξάνδρεια υπήρξε μοναδικό φαινόμενο πανεπιστήμονος γυναίκας;

Ναι Όχι

Β. Να υποστηρίξετε με επιχειρήματα την άποψή σας.

.....
.....
.....

3. Α. Ο Magister epistolarum graecarum, στο Βυζάντιο, ήταν υπάλληλος που έγραφε τα δημόσια έγγραφα:

(Σημειώστε Χ στο τετραγωνάκι της σωστής απάντησης)

- α) στη λατινική γλώσσα
- β) στην ελληνική γλώσσα
- γ) στη λατινική και ελληνική γλώσσα
- δ) σε όποια ξένη γλώσσα χρειαζόταν

Β. Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας.

.....
.....
.....

4. Α. Αν τις παρακάτω προτάσεις τις θεωρείτε σωστές, να βάλετε σε κύκλο το γράμμα Σ· αν τις θεωρείτε λανθασμένες, να βάλετε σε κύκλο το γράμμα Λ. Στη συνέχεια, αν απαντήσατε με Λ, να υπογραμμίσετε τη λέξη ή τις λέξεις που νομίζετε πως κάνουν την πρόταση λανθασμένη και να δώσετε εκείνη τη λέξη που θα έκανε την πρόταση σωστή.

α) Οι βυζαντινοί πολίτες θεωρούσαν την εκπαίδευση ως το πρώτο από τα αγαθά που μπορούσαν να κατέχουν.	Σ	Λ
β) Οι περισσότεροι δάσκαλοι στοιχειώδους εκπαίδευσης, στο Βυζάντιο, ήταν ιερωμένοι.	Σ	Λ
γ) Στο Βυζάντιο, προϋπόθεση για την κατάληψη μιας δημόσιας θέσης ήταν οι γνώσεις του σχολείου του Γραμματιστή.	Σ	Λ
δ) Οι δάσκαλοι στο Βυζάντιο όφειλαν να είναι πρότυπα αρετής.	Σ	Λ
ε) Η εκπαίδευση των κοριτσιών στο Βυζάντιο ήταν όμοια με των αγοριών συνομηλίκων τους.	Σ	Λ

Β. Να αναλύσετε το περιεχόμενο μιας από τις προτάσεις που θεωρήσατε σωστές.

.....

5. Α. Βάλτε ένα Χ στο αντίστοιχο τετραγωνάκι, αν νομίζετε ότι το περιεχόμενο των παρακάτω προτάσεων είναι σωστό ή λανθασμένο:

	Σωστό	Λάθος
α) Ο Κωνσταντίνος Β΄ με υπερηφάνεια ανέφερε στη σύγκλητο της Κωνσταντινούπολης ότι ο καθηγητής της φιλοσοφίας Θεμιστιος έκανε την Κωνσταντινούπολη τόπο παιδείας (<i>κοινόν παιδείσεως καταγωγίον</i>).	☐	☐
β) Ο Ιουλιανός απομάκρυνε τους χριστιανούς γραμματικούς από τη δημόσια εκπαίδευση, γιατί δεν του φαινόταν τίμιο να διδάσκουν για μερικές δραχμές το αντίθετο από αυτό που πίστευαν.	☐	☐
γ) Το 529 ο αυτοκράτορας Ιουστινιανός ίδρυσε το πρώτο κρατικό Πανεπιστήμιο με το όνομα Πανδιδακτήριο.	☐	☐

δ) Οι Ίσαυροι αυτοκράτορες μετονόμασαν το Πανδιδακτήριο σε «Οικουμενικό Διδασκαλείο».	☐	☐
ε) Ο Λέων, ο μαθηματικός και φιλόσοφος, πριν γίνει διευθυντής του Πανδιδακτηρίου της Μαγναύρας, υπήρξε αρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης.	☐	☐
στ) Ο πατριάρχης Σέργιος έκλεισε το Πανδιδακτήριο επί αυτοκράτορος Ηρακλείου.	☐	☐

B. Να αιτιολογήσετε σύντομα τρεις από τις απαντήσεις σας.

.....

.....

.....

6. A. Βάλτε ένα X στο αντίστοιχο τετραγωνάκι, αν νομίζετε ότι το περιεχόμενο των παρακάτω προτάσεων είναι σωστό ή λανθασμένο:

	Σωστό	Λάθος
α) Οι μεγάλοι πατέρες της Εκκλησίας ήταν βαθείς γνώστες της αρχαίας ελληνικής παιδείας.	☐	☐
β) Οι αραβικές κατακτήσεις που απέσπασαν τις νότιες επαρχίες της βυζαντινής αυτοκρατορίας συνετέλεσαν στην ενίσχυση του ελληνικού χαρακτήρα της αυτοκρατορίας.	☐	☐
γ) Ο Κωνσταντίνος ο Α΄ έδειξε ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την παιδεία.	☐	☐
δ) Το ρωμαϊκό δίκαιο κωδικοποιήθηκε από τον αυτοκράτορα Κωνσταντίο Β΄.	☐	☐
ε) Ο πατριάρχης Φώτιος πριν γίνει κληρικός υπήρξε πρωτοασκηρήτης του αυτοκράτορα.	☐	☐
στ) Ο Γεώργιος Γεμιστός άλλαξε το όνομά του σε Πλήθωνα για να ομοιάζει με το όνομα του Πλάτωνα.	☐	☐

B. Να αιτιολογήσετε σύντομα τρεις από τις απαντήσεις σας:

.....

.....

.....

7. Α. Βάλτε ένα Χ στο αντίστοιχο τετραγωνάκι, αν νομίζετε ότι το περιεχόμενο των παρακάτω προτάσεων είναι σωστό ή λανθασμένο:

	Σωστό	Λάθος
α) Οι κάτοικοι του Βυζαντίου αρέσκονταν να αποκαλούνται Ρωμαίοι.	☐	☐
β) Στα βυζαντινά χρόνια η έννοια της λέξης «έλληνας» ταυτίστηκε με τη λέξη ειδωλολάτρης.	☐	☐
γ) Η ελληνική γλώσσα υπήρξε το μέσο έκφρασης της χριστιανικής εκκλησίας της Ανατολής.	☐	☐
δ) Κύριος σκοπός της εκπαίδευσης στο Βυζάντιο ήταν η διαμόρφωση χριστιανών ανθρώπων.	☐	☐
ε) Κατά τη βυζαντινή περίοδο, η Πολιτεία παρείχε στους νέους δημόσια δωρεάν εκπαίδευση.	☐	☐
στ) Η Εκκλησία στο Βυζάντιο ασκούσε την επίδρασή της μόνο στην κατώτερη βαθμίδα εκπαίδευσης.	☐	☐
ζ) Οι αμοιβές των δασκάλων στο Βυζάντιο ήταν πλουσιοπάροχες.	☐	☐
η) Οι εύποροι γονείς στο Βυζάντιο πλήρωναν δασκάλους για την «κατ' οίκον» εκπαίδευση των παιδιών τους.	☐	☐
θ) Η γιορτή των Τριών Ιεραρχών είχε καθιερωθεί ως γιορτή Παιδείας από τα Βυζαντινά χρόνια.	☐	☐
ι) Η Άννα η Κομνηνή υπήρξε συγγραφέας του έργου «Αλεξιάς».	☐	☐

Β. Όσες από τις παραπάνω προτάσεις σημειώσατε ως λανθασμένες, να τις αποκαταστήσετε, ώστε να γίνουν σωστές.

.....

8. Α. Να βάλετε σε κύκλο το γράμμα που αντιστοιχεί στη σωστή απάντηση:

Ο αυτοκράτορας Θεοδόσιος ο Β΄ το 425 μ.Χ. εξέδωσε διάταγμα που αφορούσε:

- α) στο κλείσιμο των φιλοσοφικών σχολών της Αθήνας
- β) στην ίδρυση του πρώτου κρατικού Πανεπιστημίου στην Κωνσταντινούπολη.
- γ) στο κλείσιμο του Πανδιδακτηρίου
- δ) στην ίδρυση του Πανεπιστημίου της Μαγναύρας.

Β. Αναφερθείτε περιληπτικά στην απάντηση που επιλέξατε.

.....

2. Βυζαντινή Τέχνη

• Ερωτήσεις ανάπτυξης

1. «Κάθε τέχνη, για να την κατανοήσουμε και να μετάσχουμε σ' αυτή, χρειάζεται, εκτός από κάποιες ιστορικές γνώσεις και **ερμηνεία**», αναφέρεται στο σχολικό σας βιβλίο (σ. 289).
 - α) Να αναλύσετε το περιεχόμενο του όρου «ερμηνεία».
 - β) Να αναφέρετε τους λόγους που καθιστούν αναγκαία την ερμηνεία για την κατανόηση των έργων τέχνης.
 - γ) Να εξηγήσετε γιατί ειδικά η Βυζαντινή Τέχνη χρειάζεται ερμηνεία.
2. Για ποιους, κατά τη γνώμη σας, λόγους η Τέχνη της Ελληνικής Μεσαιωνικής Αυτοκρατορίας αποκαλείται **βυζαντινή** κι όχι Χριστιανική, αφού τα θέματά της είναι χριστιανικά;
3. Να αναλύσετε τα στοιχεία που χαρακτηρίζουν την τέχνη του Ελληνικού Μεσαιωνικού Κράτους ως **Βυζαντινή, Θεολογική και Αυτοκρατορική**.
4. Να παρουσιάσετε τα στοιχεία εκείνα που κατατάσσουν τη βυζαντινή τέχνη, από αισθητική άποψη, στην κατηγορία του **υψηλού**.
5. Διαβάστε το παρακάτω κείμενο και απαντήστε στα ερωτήματα που ακολουθούν:

«Διαβαίνων οΡτος (ἴ πιστΒς) τΒν νάρθηκα, Εστις συμβολίζει τόν γ᾽ν καμ τόν ε᾽ς τῆ γῆινα προσκόλλησιν, ε᾽σέρχεται ε᾽ς τΒν κυρίως ναόν, Εστις συμβολίζει τΒν ΕπΒ τοΛ κόσμου τούτου καμ τ᾽ς γ᾽ς Εποκεχωρισμένον χΨρον, τΒν ἴρατΒν οΗρανόν, ἸΜῆθα Ἡσταται Ἐτενίζων πρΒς τΒ ᾽ερΒν Β᾽μα, τΒν Ἐπερουράνιον χΨρον, τΒν οΗρανΒν τοΛ οΗρανοΛ, τΒν παράδεισον, Επου ἴ θρόνος τοΛ ΘεοΛ, α᾽ μυριάδες τΨν Ἐγγέλων καί ο᾽ χορομ τΨν δικαίων καμ Επου ποθε᾽᾽ διακαΨς νῆ ε᾽σέλθ᾽».

ΣΥΜΕΩΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, ἱΕρμηνεία περί τε τοΛ θείου ναοΛ,
(Ἡ Πολιτισμική Προσφορά του Ελληνισμού, σ. 294)

 - α) Ποιοι είναι οι επιμέρους χώροι του χριστιανικού ναού και ποιος ο ιερός συμβολισμός κάθε χώρου, σύμφωνα με το συγγραφέα;
 - β) Ποιους στόχους εξυπηρετεί ο συμβολικός χαρακτήρας της βυζαντινής τέχνης;

- γ) Σε τι διαφέρει ο χριστιανικός από τον αρχαίο ελληνικό ναό;
6. Ποιο ρόλο έπαιξαν τα **περίκεντρα οικοδομήματα** στη λειτουργική ζωή των πιστών και ποιο οι **Βασιλικές**;
7. Να αναλύσετε τον κύριο σκοπό της εικονογράφησης του χριστιανικού ναού και να εξηγήσετε το ρόλο της ζωγραφικής τέχνης στη χριστιανική θρησκεία, όπως προκύπτει από τις παρακάτω φράσεις:
- α) «ο»δε γφρ καμ γραφό σιωπΨσα •ν τοίχι λαλε¶ν, καμ τφ μέγιστα Τφελε¶ν»
Γρηγορίου Νύσσης, «ωΕγκώμιον ε²ς τΒν Μέγαν Μάρτυραν Θεόδωρον»
(MIGNE, P.GR, 4, 737)
- β) «Ε· τι γφρ τΒ υΑγιον ΕΗαγγέλιον διφ τ²ς Εναγνώσεως •νημαίνει □μ¶ν, τΒ αΗτΒ καμ α³ ε²κόνες».
Ταρασίου Κωνσταντινουπόλεως, ωΕπιστολό πρΒς ωΙωάννην Πρεσβύτερον
(MIGNE, P.GR, 4, 737)
8. Να μελετήσετε το παρακάτω κείμενο:
- «ϊστοριΨν δ□ Παλαι.,ς καμ Νέας Διαθήκης πληρΨσαι ἴμνηθεν καμ ἴμνηθεν χειριμ καλλίστου ζωγράφου τΒν ναΒν τΒν ἄγιον, Επως ἴν ο³ μό ε²δότες γράμματα, μηδ□ δυνάμενοι τφς θείας Εναγνώσκειν Γραφς τ« θεωρίε τ²ς ζωγραφίας, μνήμην τε λαμβάνωσιν τ²ς τΨν γνησίως τβ Εληθινβ Θεβ δεδουλευκότων Ενδραγαθίας, καμ πρΒς ἄμιλλαν διεγείρωνται τΨν εΗκλεΨν καμ Κοιδίμων Εριστευμάτων...»
ΑΒΒΑΣ ΝΕΙΛΟΣ (450), ωΕπιστολό ΞΑ πρΒς ωΟλυμπιόδωρον.
(MIGNE, P.G. 79, σ. 577)
- α) Να σχολιάσετε τις απόψεις του συγγραφέα για την εικονογράφηση του χριστιανικού ναού.
- β) Να παρουσιάσετε το περιεχόμενο των εικονογραφικών θεμάτων ενός χριστιανικού ναού.
9. Να εξετάσετε συγκριτικά την ψηφιδογραφία και την τοιχογραφία ως μορφές της Βυζαντινής Ζωγραφικής και να αναφέρετε τις διαφορές τους.
10. Να καταγράψετε και να αναλύσετε την εξέλιξη της ζωγραφικής κατά την περίοδο της κυρίως βυζαντινής τέχνης (7^{ος} - 11^{ος} αι.).
11. Να αξιολογήσετε την επίδραση που άσκησε η Εικονομαχία στην εξέλιξη της Τέχνης της Εικονογραφίας.

12. Να αναφέρετε τις σημαντικότερες επιδράσεις που δέχτηκε η βυζαντινή ζωγραφική από την αντίστοιχη τέχνη της ελληνοιστικής περιόδου.
13. Να αναλύσετε τη φράση «*οι μορφές, στη βυζαντινή αιογραφία, έχουν ξεχάσει το σώμα τους*».
14. Να αναφέρετε και να αναλύσετε τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της βυζαντινής εικόνας.
15. Να αποδείξετε πώς η βυζαντινή εικόνα, από αισθητική άποψη, εντάσσεται στην κατηγορία του «Υψηλού».
16. Να συγκρίνετε την Τέχνη που αναπτύχθηκε στο Βυζάντιο πριν και μετά την Εικονομαχία ως προς το χαρακτήρα, το περιεχόμενο και τους στόχους της.

• **Ερωτήσεις σύντομης απάντησης**

1. Τι ονομάζουμε βυζαντινή τέχνη;
2. Ποια στοιχεία προηγούμενων εποχών δανείστηκε η βυζαντινή τέχνη;
3. Ποια είναι τα βασικά μέρη των ναών ρυθμού βασιλικής;
4. Να ονομάσετε τους αρχιτεκτονικούς ρυθμούς της βυζαντινής ναοδομίας.
5. Τι γνωρίζετε για τα περίκεντρα κτήρια της βυζαντινής αρχιτεκτονικής;
6. Να περιγράψετε με συντομία τι εννοούμε στη βυζαντινή αρχιτεκτονική λέγοντας:
 - α) **κιονοστοιχία**
 - β) **κλίτος**
 - γ) **αψίδα**
 - δ) **Αγία Τράπεζα**
 - ε) **αίθριο**
 - στ) **φιάλη**
 - ζ) **νάρθηκας**

7. Να προσδιορίσετε με συντομία τι εννοούμε, στη βυζαντινή ζωγραφική, λέγοντας:
- α) **ψηφιδογραφία**
 - β) **τοιχογραφία**
 - γ) **φορητή εικόνα**
 - δ) **μικρογραφία**
8. Ποια ήταν η τύχη της βυζαντινής ψηφιδογραφίας από την περίοδο της εικονομαχίας (726-843) μέχρι το 12^ο αιώνα;
9. Να διαβάσετε το παρακάτω κείμενο και να απαντήσετε στα ερωτήματα που ακολουθούν, σχετικά με το **πρόγραμμα - κανόνα** που καθιερώθηκε μετά την Εικονομαχία για την αγιογράφιση των ναών:
- «Ὡς ἔπ' αὐτῶν γὰρ τῶν Ὁροφῶν Ἐνδρείκελος ἐκὼν μορφὸν φέρουσα τοῖα Χριστοῦ πολυανθέσι ψηφῶσιν ἠγγέγραπται· ἐποιοὺς ἦν αὐτῶν τὸν γῆν ἠφορῶν καὶ τὸν περὶ ταύτης διανοεῖσθαι διακόσμησίν τε καὶ κυβέρνησιν· οὕτως Ἐκριβῆς ἴ γραφεὶς κ' ἦν τοῖς σχήμασι καὶ τοῖς χρώμασι τὸν τοῖα δημιουργοῦ περὶ μ.,,ς κηδεμονίαν ἠπίπνους, οἷμαι, γενόμενος ἠνετιπώσατο. Τοῖς δὲ πρὸς αὐτῶν τὰ Ὁροφῶν τοῖα μισφαρίου τμήμασιν ἠγκοίλοις πληθῆς Ἐγγέλων τῶν κοινῶν δεσπότην δορυφοροῦντες διαμεμόρφωνται. ἡ δ' Ἐπὶ τοῖα θυσιαστηρίου ἠνεγειρομένη μίσης τὰ μορφῶν τῶν παρθένου περιαστράπτεται, τῶν Ἐχράντους χερῶν ἠπὶ μίσην ἠζαπλούσης καὶ πραττομένης τῶν βασιλεῶν τὸν σωτηρίαν καὶ τῶν κατ' ἠθροῦν ἠνδραγαθήματα. Χορβῶν δὲ μαρτύρων καὶ Ἐποστόλων, ναμ δὲ καὶ προφητῶν καὶ πατριαρχῶν ἠλον πληροῦντες ταῖς ἐκόσι τῶν τέμενος ἠζωραῖ ἠζουσιν».*
- ΦΩΤΙΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ, ἡ Ομιλία, εκδ. Β. ΛΑΟΥΡΔΑ, Θεσσαλονίκη, 1959, σσ. 102-103.
- α) Ποια είναι τα βασικά εικονογραφικά θέματα και σε ποιους εικονογραφικούς κύκλους διακρίνονται;
 - β) Πώς διατάσσονται τα θέματα αυτά στο εσωτερικό της εκκλησίας και ποια η συμβολική σημασία της διάταξής τους;
10. Να ονομάσετε τους σημαντικότερους ζωγράφους της υστεροβυζαντινής περιόδου (12^{ος} - 14^{ος} αι.) και τις περιοχές όπου εργάστηκαν.
11. Ενώ οι βυζαντινοί καλλιτέχνες παρέμειναν ανώνυμοι για αιώνες ολόκληρους, «κατά την εποχή των Παλαιολόγων... οι αγιογράφοι υπογράφουν τα έργα τους». Να ερμηνεύσετε αυτό το νέο στοιχείο της Βυζαντινής Ζωγραφικής.
12. Να αναλύσετε τους λόγους που οδήγησαν στην εισαγωγή της φορητής εικόνας στην τεχνική της αγιογραφίας.

13. Με ποιες μορφές εκδηλώνεται η πλαστική τέχνη κατά τη βυζαντινή περίοδο και γιατί;
14. Ποια η σημασία των έργων της μικροτεχνίας για τη μελέτη της κοινωνικής και οικονομικής ζωής του Βυζαντίου;
15. **Βυζαντινή Ζωγραφική**
Α. Να παρατηρήσετε προσεκτικά τις παρακάτω εικόνες.

Εικόνα (1)

Εικόνα (2)

Εικόνα (3)

Εικόνα (4)

- Β. Να αναγνωρίσετε τα είδη της βυζαντινής ζωγραφικής και να αναφερθείτε σύντομα στη χρήση και στη λειτουργικότητά τους.

16. **Βυζαντινή Αρχιτεκτονική**

A. Να παρατηρήσετε προσεκτικά τις παρακάτω εικόνες.

1. Θεσσαλονίκη, Αγ. Δημήτριος

2. Αθήνα, Η «Όμορφη Εκκλησιά» Γαλατσίου

3. Μυστράς, Άγιοι Θεόδωροι

4. Τρίκαλα, Η Πόρτα-Παναγιά

B. Να χαρακτηρίσετε τους βυζαντινούς ναούς ως προς τον αρχιτεκτονικό τους τύπο.

- **Συνδυασμός ερωτήσεων ανάπτυξης και σύντομης απάντησης**

1. Ποιες εικαστικές τέχνες ευνόησε και ανέπτυξε η χριστιανική εκκλησία και γιατί;
2. Τι γνωρίζετε για την τεχνική της πρωτοβυζαντινής ψηφιδογραφίας; Να αναφέρετε τα σημαντικότερα μνημεία της περιόδου αυτής, στα οποία συναντούμε ψηφιδωτό διάκοσμο.

- **Ερωτήσεις κλειστού ή αντικειμενικού τύπου**

α) *Ερωτήσεις πολλαπλής επιλογής*

Σας δίνονται παρακάτω μερικές δηλώσεις. Για την κάθε δήλωση, προτείνονται πέντε απαντήσεις. Βάλτε σε κύκλο το γράμμα της απάντησης που νομίζετε πως είναι η σωστή.

1. Η βυζαντινή ζωγραφική αναπτύχθηκε σε βάρος:
 - α) της αρχιτεκτονικής
 - β) της γλυπτικής
 - γ) της ψηφιδογραφίας
 - δ) της μικροτεχνίας
 - ε) της τοιχογραφίας
2. Οι ψηφιδωτές παραστάσεις, την περίοδο της εικονομαχίας, απεικόνιζαν:
 - α) πρόσωπα της Παλαιάς Διαθήκης.
 - β) πρόσωπα της Καινής Διαθήκης
 - γ) το πρόσωπο του Χριστού
 - δ) απλά διακοσμητικά στοιχεία
 - ε) θεία και ιερά πρόσωπα
3. Στις βυζαντινές τοιχογραφίες οι μορφές έχουν:
 - α) τα άκρα μικρότερα σε σύγκριση με το σώμα
 - β) πολύ μεγάλα κεφάλια
 - γ) συμμετρικά όλα τα μέλη του σώματος
 - δ) έντονα χρώματα
 - ε) ρεαλιστικότητα

4. Κύριο χαρακτηριστικό γνώρισμα της βυζαντινής εικόνας είναι:

- α) η φωτοσκίαση
- β) η αφαίρεση
- γ) η προοπτική
- δ) η φυσική ωραιότητα
- ε) η φαιδρότητα

β) Ερωτήσεις αντιστοίχισης ή σύζευξης

1. Σας δίνονται δύο στήλες με δεδομένα. Προσπαθήστε να βρείτε ποια από τα δεδομένα της δεξιάς στήλης σχετίζονται με τα δεδομένα της αριστερής. Κατόπιν γράψτε στο κενό αριστερά το γράμμα του δεδομένου της δεξιάς που αντιστοιχεί στο κάθε δεδομένο της αριστερής στήλης.

A	B
..... Μονή Δαφνίου	α) Βασιλική
..... Αγ. Δημήτριος Θεσσαλονίκης	β) Περίκεντρο οικοδόμημα
.....«ροτόντα» Αγ. Γεωργίου Θεσσαλονίκης	γ) Βασιλική με τρούλο
..... Αγία Σοφία Θεσσαλονίκης	δ) Σταυροειδής εγγεγραμμένος με τρούλο
	ε) Τρίκογχος
	στ) Οκταγωνικός
	ζ) Σταυρεπίστεγος

2. Να συμπληρώσετε τον παρακάτω πίνακα τοποθετώντας στη στήλη Β, ανάλογα με το ρυθμό, τους εξής βυζαντινούς ναούς:

α) Αχειροποίητος Θεσσαλονίκης	β) Άγιος Στέφανος Ρώμης,
γ) Αγία Σοφία Κωνσταντινούπολης	δ) μονές Αγίου Όρους,
ε) Μονή της Χώρας (Καχριέ-τζαμί) Κωνσταντινούπολης	ζ) εκκλησίες Ηπείρου
	στ) Όσιος Λουκάς Λειβαδιάς

A. Αρχιτεκτονικός ρυθμός	B. Ναός
ξυλόστεγος βασιλική	
περίκεντρο οικοδόμημα	
βασιλική με τρούλο	
σταυροειδής με τρούλο	
τρίκογχος με τρούλο	
οκταγωνικός με τρούλο	
σταυρεπίστεγος	

γ) Ερωτήσεις συμπλήρωσης κενού

1. Να συμπληρώσετε τον υπομνηματισμό των μερών της κάτοψης της Βασιλικής Α΄ των Θεσσαλικών Θηβών.

1. Εξωτερικός περίβολος
2.
3.
- 3α.
4.
- 4α-β.
5.
6.
7.
8.
9. Κλιμακοστάσια προς Υπερώο
10. Βαπτιστήριο
11. Σκευοφυλάκιο
12. Πύργοι

Κάτοψη Βασιλικής Α΄ των Θεσσαλικών Θηβών

2. Να συμπληρώσετε τα κενά του παρακάτω κειμένου:

Ο ρυθμός της Βασιλικής

Ο κυρίως ναός έχει σχήμα ορθογώνιο ή σταυρικό και καταλήγει, προς ανατολάς, σε μία Ιερού. Χωρίζεται με σε τμήματα δηλαδή παράλληλα προς τον κατά μήκος άξονα του ναού. Τα κλίτη είναι πάντα σε περιττό αριθμό και δίνουν την της Βασιλικής: μονόκλιτη, τρίκλιτη, πεντάκλιτη κ.λπ. Οι μεγάλες ελληνικές Βασιλικές έχουν συνήθως στα πλάγια κλίτη και δεύτερο όροφο που λέγεται ή Στη μέση ή σε μία πλευρά του μεσαίου κλίτους βρίσκεται ένα υψηλό βήμα, ο για την ανάγνωση των Γραφών, το κήρυγμα κ.λπ. Το ή χωρίζει τον κυρίως ναό από το Ιερό Βήμα που είναι ψηλότερο από το υπόλοιπο δάπεδο του ναού. Το Ιερό Βήμα καταλαμβάνει το ένα τρίτο του ναού και μέσα σ' αυτό βρίσκεται η

- **Συνδυασμός ερωτήσεων αντικειμενικού τύπου και σύντομης απάντησης**

Σας δίνονται παρακάτω μερικές δηλώσεις. Για την κάθε δήλωση, προτείνονται πέντε απαντήσεις. Βάλτε σε κύκλο το γράμμα της απάντησης που νομίζετε πως είναι η σωστή και απαντήστε στην ερώτηση που ακολουθεί σε κάθε δήλωση.

1. Η βυζαντινή τέχνη, από άποψη αισθητικής ερμηνείας, εντάσσεται στην κατηγορία:
 - α) του Ωραίου
 - β) του Υψηλού
 - γ) του Τραγικού
 - δ) του Άσχημου
 - ε) της ΧάρηςΝα δικαιολογήσετε την επιλογή σας.

2. Οι Βασιλικές ελληνικού τύπου είναι εκκλησίες:
 - α) ξυλόστεγες
 - β) θολοσκεπείς
 - γ) περίκεντρες
 - δ) οκταγωνικές
 - ε) τρίκογχεςΝα αναφέρετε τα βασικά χαρακτηριστικά του τύπου αυτού.

3. Τα Βαπτιστήρια και τα Μαρτύρια ήταν κτήρια:
 - α) επιμήκη ορθογώνια
 - β) περίκεντρα
 - γ) ημισφαιρικά
 - δ) πολυγωνικά
 - ε) τετράγωναΝα αναφέρετε τη λειτουργική χρήση των κτηρίων αυτών.

4. Ο ναός της Αγίας Σοφίας στην Κωνσταντινούπολη είναι ρυθμού:
 - α) βασιλικής
 - β) βασιλικής με τρούλο
 - γ) σταυροειδούς με τρούλο
 - δ) ξυλόστεγης βασιλικής
 - ε) σταυρεπίστεγουΝα εξηγήσετε γιατί ο ναός αυτός θεωρείται από αρχιτεκτονική άποψη ως υπόδειγμα της αισθητικής κατηγορίας του Υψηλού.

5. Α. Σας δίνονται παρακάτω μερικές προτάσεις. Αν νομίζετε πως το περιεχόμενό τους είναι σωστό, βάλτε ένα Χ στο τετράγωνο ΣΩΣΤΟ· αν νομίζετε πως είναι λανθασμένο, βάλτε ένα Χ στο τετράγωνο ΛΑΘΟΣ.

	Σωστό	Λάθος
α) Η βυζαντινή τέχνη περιορίζεται μόνο στην Αρχιτεκτονική και τη Ζωγραφική.	☐	☐
β) Η βυζαντινή τέχνη επηρεάστηκε κυρίως από την τέχνη της Ανατολής.	☐	☐
γ) Η βυζαντινή τέχνη είναι θρησκευτική, γιατί υπηρετεί τις ανάγκες της χριστιανικής θρησκείας.	☐	☐
δ) Οι ναοί ρυθμού Βασιλικής χωρίζονται σε κλίτη με μαρμαρένια θωράκια.	☐	☐
ε) Το Τέμπλο χωρίζει το Ιερό Βήμα από τον υπόλοιπο ναό.	☐	☐
στ) Ο Νάρθηκας ήταν χώρος για τους κατηχουμένους.	☐	☐
ζ) Η Αγία Τράπεζα συμβολίζει τον Τάφο του Χριστού.	☐	☐
η) Η φιάλη ονομαζόταν και κρήνη των καθαρμών. ☐		☐
θ) Από τις εικαστικές τέχνες, στο Βυζάντιο, ευνοήθηκε περισσότερο η ζωγραφική.	☐	☐

Β. Να αιτιολογήσετε τρεις από τις απαντήσεις σας.

6. Α. Σας δίνονται παρακάτω μερικές προτάσεις. Αν νομίζετε πως το περιεχόμενό τους είναι σωστό, βάλτε ένα Χ στο τετράγωνο ΣΩΣΤΟ· αν νομίζετε πως είναι λανθασμένο, βάλτε ένα Χ στο τετράγωνο ΛΑΘΟΣ.

	Σωστό	Λάθος
α) Κατά τη βυζαντινή περίοδο, τα ψηφιδωτά χρησιμοποιήθηκαν μόνο για τη διακόσμηση των δαπέδων.	☐	☐
β) Η βυζαντινή γλυπτική απέφυγε τα ολόγλυπτα περίοπτα έργα.	☐	☐
γ) Ο βυζαντινός αγιογράφος συγκέντρωσε την προσοχή του στην απόδοση της έκφρασης του προσώπου των μορφών.	☐	☐

δ) Τα εικονογραφικά θέματα, στο χριστιανικό ναό, καθορίζονται από τους πιστούς της ενορίας.	☐	☐
ε) Κύριο χαρακτηριστικό γνώρισμα της βυζαντινής εικόνας είναι το περίγραμμα των μορφών της.	☐	☐
στ) Η βυζαντινή ζωγραφική είναι αφηγηματική και διδακτική.	☐	☐
ζ) Η βυζαντινή αγιογραφία εξαίρει την εσωτερικότητα των παραστάσεων.	☐	☐
η) Η γλυπτική στο Βυζάντιο γίνεται θεραπαινίδα της αρχιτεκτονικής.	☐	☐
θ) Η μικροτεχνία είναι μορφή εκδήλωσης της ζωγραφικής.	☐	☐

B. Σε τρεις από τις παραπάνω προτάσεις που σημειώσατε ως λανθασμένες, να δώσετε τις σωστές απαντήσεις και να τις αιτιολογήσετε.

3. Η Κοινωνική Πολιτική στο Βυζάντιο

4. Η Κοινωνική Πρόνοια στο Βυζάντιο

• Ερωτήσεις ανάπτυξης

1. «... η εφαρμογή κοινωνικής πολιτικής από το κράτος είναι ανάγκη». (Πολιτισμική Προσφορά του Ελληνισμού, σ. 319).

- α) Να αναλύσετε τη σημασία του παραπάνω ισχυρισμού προσδιορίζοντας τα στοιχεία εκείνα που υπαγορεύουν την ανάγκη της κοινωνικής πολιτικής του κράτους.
- β) Να συσχετίσετε την παραπάνω φράση με την όλη κοινωνικοοικονομική κατάσταση των ασθενέστερων κατοίκων της αυτοκρατορίας.
- γ) Να εκθέσετε την κοινωνική πολιτική δράση συγκεκριμένων αυτοκρατόρων υπέρ των αδυνάτων κατοίκων της αυτοκρατορίας.
- δ) Να αξιολογήσετε την αποτελεσματικότητα των κοινωνικών μέτρων που έλαβαν.

2. «Ἰο κοιαίστωρ ἔξουσίαν ἔχει τοῦς ἄλλοις μεγάλης ταύτης ἐπιδημιολογίας πόλεως ἔξω ἀσθητοῦσαν (ἐναζήτεσιν) χώρας, ἐπεὶ ... ἄνδρας ἢ γυναῖκας ἢ κληρικοὺς ἢ μοναχοὺς ἢ ἐσκητρίδας ἐπεὶ τῶν πόλεων συνηγόρους ἢ καὶ ... ἄλλης ἀσθητοῦσαν τύχης τε καὶ ἐξίας, καὶ περιεργάζεσθαι τίνες τε ἐν καὶ πόθεν ἔκκειν καὶ ἄλλοις ποία προφάσει, καὶ σκοπεῖν τίνες ἀδικοῦν καὶ ἐδικοῦσιν, καὶ ἐπιμελεῖσθαι τοῦ συντόμως ἀδικοῦσιν ἐπαλλάττειν τῶν δυσκόλων δι' ἄλλοις ἄλλοις παραγερόνασι, καὶ ἐπιτάχιστα τούτους ἔθελον ἔκκειν καὶ ἐπιμελεῖσθαι τῶν προσηκόντων ἐπολαύσαντας».

ΕΠΑΝΑΓΩΓΗ

(Η Πολιτισμική Προσφορά του Ελληνισμού, σ. 324).

Μετάφραση:

«Ο κοιμιστὼρ ἔχει ἐξουσία νὰ ἀναζητῆ ἐκεῖνους οἱ ὁποῖοι ἐρχονται στὴ μεγάλη αὐτὴ Πόλη ἀπὸ ὁποιαδήποτε χώρα, εἴτε ἄνδρες ἢ γυναῖκες ἢ κληρικοὺς ἢ μοναχοὺς ἢ ἀσκήτριες εἴτε συνηγόρους τῶν ἔξω πόλεων ἢ καὶ ὁποιοῦσδήποτε ἄλλους ἀνθρώπους τυχαίους ἢ εὐτυχεῖς καὶ νὰ ἀσχοληθῆ νὰ μάθει ποιοὶ εἶναι καὶ ἀπὸ ποῦ ἔχουν ἔλθει καὶ με ποία πρόφασιν καὶ νὰ ἐξετάζῃ ποιοὶ τοὺς ἀδικοῦν καὶ νὰ φροντίζῃ νὰ τοὺς ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὶς δυσκολίες (προβλήματα), γιὰ τὶς ὁποῖες ἔχουν ἔλθει ἐκεῖ, καὶ το συντομότερο νὰ τοὺς ἀποστείλῃ ἐκεῖ ἀπ' ὅπου ἦλθαν, ἀφοῦ ἀπολαύσονται ὅσα χρειάζονται».

- α) Να εντοπίσετε ἀπὸ τὸ κείμενο τὰ καθήκοντα τοῦ κοιμιστῶρα τοῦ ἱεροῦ παλατίου.
- β) Να ἀναφέρετε ποια ἄλλα καθήκοντα εἶχε ὁ κοιμιστὼρ.

- γ) Να αναζητήσετε τα αίτια που υπαγόρευαν τις παραπάνω ενέργειες του κοιαιίστορα.
3. Να αναφερθείτε στη μορφή, στο χρόνο και στα αίτια της εμφάνισης των κοινωνικών προβλημάτων της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας.
 4. Να παρουσιάσετε και να χαρακτηρίσετε το πολίτευμα του Βυζαντίου.
 5. Να αναλύσετε τους λόγους που, κατά τη γνώμη σας, μετά τον 9^ο αιώνα, οδήγησαν ορισμένους αυτοκράτορες του Βυζαντίου στην έκδοση ειδικής νομοθεσίας που αφορούσε σε οικονομικούς περιορισμούς των «δυνατών».
 6. Να παρουσιάσετε τη συμβολή της Χριστιανικής Εκκλησίας στην ανάπτυξη της Κοινωνικής Πρόνοιας στο Βυζάντιο.
 7. Να σκιαγραφήσετε το ρόλο και τη σπουδαιότητα της κώμης (κοινότητας) στην αγροτική ζωή του Βυζαντίου.

• **Ερωτήσεις σύντομης απάντησης**

1. α) Να παρουσιάσετε την πληθυσμιακή κατάσταση της Κωνσταντινούπολης, αναφέροντας το ποσοστό που κατείχαν οι περιθωριακές ομάδες κατά το 10ο αιώνα.
β) Να εξηγήσετε γιατί ο μέσος όρος ζωής στις πόλεις ήταν ιδιαίτερα χαμηλός.
2. Να συσχετίσετε τις αραβικές κατακτήσεις στη Βόρειο Αφρική με την επιδείνωση της θέσης των φτωχών κατοίκων της Κωνσταντινούπολης. Να αιτιολογήσετε την απάντησή σας.
3. Να παρουσιάσετε την εικόνα της κατανομής της αγροτικής ιδιοκτησίας μετά τον 7^ο αιώνα.
4. Να αναφερθείτε με συντομία στο θεσμό των θεμάτων και στις ανάγκες που υπαγόρευαν τη δημιουργία του.
5. α) Να αναφέρετε συνοπτικά το περιεχόμενο του *Γεωργικού Νόμου*.

- β) Να εντάξετε χρονολογικά τον παραπάνω κώδικα στο γενικότερο κοινωνικο-πολιτικό πλαίσιο της εποχής του.
6. α) Να γράψετε τι ήταν και ποιο περιεχόμενο είχε το «αλληλέγγυον».
β) Να αναφέρετε ποιων αυτοκρατόρων του Βυζαντίου συνδέθηκε το όνομα μαζί του και για ποιους λόγους.
7. Να αναλύσετε το ρόλο της κοινωνικής πρόνοιας και να τον διακρίνετε από αυτόν της κοινωνικής πολιτικής.

• **Συνδυασμός ερωτήσεων ανάπτυξης και σύντομης απάντησης**

1. **Βυζάντιο: Μια αυτοκρατορία περικυκλωμένη από αδηφάγους εχθρούς**
Α. Να παρατηρήσετε προσεκτικά τους χάρτες και το χρονολογικό πίνακα που παρατίθενται:

- Το βυζαντινό έδαφος από τον 6^ο έως τον 10^ο αι.*
1. Η Βυζαντινή Αυτοκρατορία γύρω στο 560.
 2. Η Βυζαντινή Αυτοκρατορία γύρω στο 709-750.
 3. Η Βυζαντινή Αυτοκρατορία στο τέλος του 9^{ου} αιώνα.

πηγή: Α. Guillou, *Ο Βυζαντινός Πολιτισμός*, σσ. 32-33

Χρονολογικός Πίνακας

Πόλεμος Ιουστινιανού στη Δύση	533-554
Οι Λομβαρδοί εισβάλλουν στην Ιταλία	568
Οι Πέρσες φτάνουν μπρος στη Χαλκηδόνα	608
Ο Ηράκλειος αρχίζει εκστρατεία κατά των Περσών	622
Θάνατος Μωάμεθ-Θεαματική εξάπλωση των Αράβων	632
Πρώτη πολιορκία Κων/λης από τους Άραβες	673-678
Εγκατάσταση Βουλγάρων στα Βαλκάνια	679-680
Ο Καρλομάγνος στέφεται αυτοκράτορας στη Ρώμη	800
Οι Άραβες κατακτούν την Κρήτη	823-824
Ο Νικηφόρος Φωκάς Ελευθερώνει την Κρήτη από τους Άραβες	961
Ο Χαλίφης της Βαγδάτης αναγνωρίζει τον αρχηγό των Σελτζούκων ως Σουλτάνο	1055

πηγή: *Θεματική Ιστορία της Α΄ Λυκείου*, σ. 115-117

B. Με βάση τους χάρτες και το χρονολογικό πίνακα:

α) Να σημειώσετε και να αιτιολογήσετε τις αυξομειώσεις των εδαφών της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας για μια περίοδο 500 περίπου ετών.

.....
.....
.....
.....
.....
.....

β) Να συσχετίσετε τις αυξομειώσεις των εδαφών με την οικονομική και πολιτισμική πορεία του Βυζαντινού κράτους. Να εστιάσετε το ενδιαφέρον σας στον 4^ο, 7^ο και 9^ο αιώνα.

.....
.....
.....
.....
.....
.....

2. Ήταν η Κωνσταντινούπολη η μοναδική σημαντική πόλη του Βυζαντίου;

Χάρτης της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας
μετά τις κατακτήσεις του Ιουστινιανού 565 μ.Χ.

Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, σ. 202-203 τ. Ζ

Να παρατηρήσετε το χάρτη των θεμάτων κατά τον 6^ο αι. και:

α) Να σημειώσετε τις πόλεις που θεωρείτε ότι είχαν να παρουσιάσουν σημαντική πολιτιστική, οικονομική ή /και διοικητική δραστηριότητα.

.....
.....
.....

β) Να επιλέξετε μια από αυτές και να μιλήσετε εκτενέστερα. (Θέμα στο οποίο ανήκε, ρόλο που πιθανόν έπαιξε στην Ιστορία του Βυζαντίου, προσωπικότητες που έδρασαν στην πνευματική ζωή της πόλης.

.....
.....
.....

- γ) Με βάση τις παρατηρήσεις σας στο χάρτη και τις γενικότερες γνώσεις σας να τεκμηριώσετε το γεγονός ότι το Βυζάντιο αποτελούσε ένα πολυεθνικό κράτος. Συνοπτικά να παρουσιάσετε τις επιδράσεις που είχε το γεγονός αυτό στην οικονομική και πολιτισμική ζωή της αυτοκρατορίας κατά τον 6^ο αιώνα.

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

3. α) Να αναφέρετε το ρόλο των ιδρυμάτων ευποίας.
β) Να ονομάσετε έξι τουλάχιστον από αυτά.
γ) Να αιτιολογήσετε την πληθώρα της παρουσίας τους στο βυζαντινό κόσμο σε σύγκριση με την ελλιπή παρουσία τους στον αρχαίο ελληνικό και ρωμαϊκό κόσμο.
4. α) Να αναφέρετε ποιοι ήταν οι συντελεστές επιβίωσης του ελληνισμού στη μακράιωνη πορεία του.
β) Να αναλύσετε διεξοδικά το ρόλο καθενός από αυτούς.
γ) Να εκθέσετε τα συμπεράσματά σας.

- **Ερωτήσεις κλειστού ή αντικειμενικού τύπου**

- α) *Ερωτήσεις πολλαπλής επιλογής*

Σας δίνονται παρακάτω μερικές δηλώσεις. Για την κάθε δήλωση, προτείνονται τέσσερις απαντήσεις. Βάλτε σε κύκλο το γράμμα της απάντησης που νομίζετε πως είναι η σωστή.

- 1. Τα θέματα στο Βυζαντινό κράτος ήταν:

- α) Μεγάλες διοικητικές περιφέρειες, των οποίων οι διοικητές συγκέντρωναν και τη στρατιωτική και την πολιτική εξουσία.
 - β) Κοινότητες με ενιαία φορολογία η οποία επιμεριζόταν κατ' αναλογία στα μέλη της.
 - γ) Μικρές ιδιοκτησίες που προστατεύονταν με ειδικά νομοθετικά μέτρα από την επεκτατική τάση των δυνατών.
 - δ) Ειδικά διατάγματα σύμφωνα με τα οποία οι δυνατοί έπρεπε να πληρώνουν τους φόρους των πτωχών γειτόνων τους.

- 2. Το «αλληλέγγυον» ήταν:

- α) Νομοθετικό διάταγμα που κατοχύρωνε το δικαίωμα της ατομικής ιδιοκτησίας.
 - β) Νομοθετικό διάταγμα σύμφωνα με το οποίο οι πλούσιοι γαιοκτήμονες έπρεπε να πληρώνουν τους φόρους των πτωχών γειτόνων τους.
 - γ) Νομοθετικό διάταγμα που κατοχύρωνε την ιδιοκτησία κτημάτων σε καλλιεργητές με την υποχρέωση να υπηρετούν το στρατό.
 - δ) Φόρος που η είσπραξή του γινόταν προκαταβολικά για τέσσερα χρόνια.

- 3. Η *Βασιλειάδα* ήταν:

- α) Εκκλησιαστικός κώδικας που συντάχθηκε από το Μ. Βασίλειο.
 - β) Πόλη του Μ. Βασιλείου με πλήθος ιδρυμάτων ευποιΐας.
 - γ) Νοσοκομείο 80 κλινών κοντά στη μονή Παντοκράτορος στην Κωνσταντινούπολη.
 - δ) Πρότυπο φιλανθρωπικό κέντρο του Θεόδωρου Στουδίτη.

4. Ποιος παρότρυνε και χρηματοδότησε τον ιερέα Αρσάκιο να ιδρύσει πολλά ξενοδοχεία σε κάθε πόλη; (*Πολιτισμική Προσφορά του Ελληνισμού*, παράθεμα σ. 335).

- α) ο Μέγας Κωνσταντίνος
- β) ο πατριάρχης Φώτιος
- γ) ο Βασίλειος Β΄ ο Βουλγαροκτόνος
- δ) ο Ιουλιανός ο Παραβάτης.

5. Ποιος επανέφερε σε ισχύ το «αλληλέγγυον»;

- α) ο Ρωμανός Γ΄ ο Αργυρός
- β) ο Βασίλειος Β΄ ο Βουλγαροκτόνος
- γ) ο Βάρδας Φωκός
- δ) ο Ιουστινιανός ο Α΄

β) *Ερωτήσεις συμπλήρωσης κενού*

1. Να συμπληρώσετε τα κενά με τις παρακάτω λέξεις, αφού τις τοποθετήσετε στον κατάλληλο γραμματικό τύπο:

*η εκκλησία, ο ιδιώτης, η φιλανθρωπική, Καισάρεια, ο λόγος,
ο Νύσσης, λωβοκομείο, Βασιλειάδα, Ιωάννης Ε΄, η ευποιΐα,
ο Θεολόγος, ρακένδυτος, ο Βασίλειος, ψυχιατρικό*

Στο τεράστιο κράτος της βυζαντινής αυτοκρατορίας
δραστηριότητα που οργανώθηκε κατά πρώτο λόγο από
και κατά δεύτερο από και το κράτος, οδήγησε σε
ανακούφιση πλήθος φτωχών και αστέγων που γέμιζαν τις πόλεις. Είναι
χαρακτηριστικός, στην προκειμένη περίπτωση, περί
Φιλανθρωπίας και του επισκόπου Γρηγορίου
....., αδελφού του Γρηγορίου , στον οποίο με
τα μελανότερα χρώματα περιγράφει την κατάσταση των
και πεινασμένων που συνωστίζονταν με το χέρι απλωμένο «στις στοές και τα
σταυροδρόμια και τα ερημότερα μέρη της αγοράς, σαν τους νυκτοκόρακες και
τις κουκουβάγιες φωλιασμένοι σε τρύπες». Για την ανακούφιση όλων αυτών
..... επίσκοπος της Καππαδοκίας έκτισε
την πόλη , όπου ανάμεσα στα άλλα ιδρύματα ευποιΐας
υπήρχε και Αργότερα στην Κωνσταντινούπολη
..... ο Κομνηνός ίδρυσε νοσοκομείο με πέντε τμήματα μεταξύ των
οπείων και

2. Να συμπληρώσετε τα κενά με τις παρακάτω λέξεις, αφού τις τοποθετήσετε στον κατάλληλο γραμματικό τύπο:

κατώτερη, κοινωνική πολιτική, άρτος και θεάματα, αδύνατος, χαμηλό επίπεδο, τιμή των τροφίμων, Αίγυπτος, Κωνσταντινούπολη, τάξη, Ηράκλειος, Βασίλειος Β΄, Αρκάδιος, Ρωμανός Β΄, Θεόφιλος, βιοτέχνης, αγρότης, 10ος αι., 7ος αι., συνοχή του κράτους, άρτος, μικρός καλλιεργητής

Η κοινωνική μέριμνα του Βυζαντίου, τουλάχιστον στην , συνίστατο μέχρι τα μέσα του..... σε Όμως μετά την κατάκτηση των νότιων επαρχιών της αυτοκρατορίας και κυρίως της , ο εξέλιπε για τους πένητες της

Βέβαια στη μακράιωνη πορεία του Βυζαντίου υπήρξαν και αυτοκράτορες που άσκησαν κάποια υπέρ των όπως ο που πρόσφερε δωρεάν τροφή σ' όλους όσους δούλευαν για το κράτος ή ο και ο που προσπάθησαν να διατηρήσουν τις στην πρωτεύουσα σε

Παλαιότερα και ο είχε θελήσει να βοηθήσει τους γι' αυτό και κατήργησε τους φόρους που πλήρωναν, αλλά για να μη ζημιωθούν τα αυτοκρατορικά ταμεία τους φόρτωσε στους

Αργότερα, κατά τον ο συνέτριψε σε στρατιωτική αναμέτρηση τους μεγαλοκτηματίες που είχαν ισχυροποιηθεί τόσο, ώστε να απειλούν τη και την εξουσία του αυτοκράτορα, ανακουφίζοντας και στηρίζοντας έτσι τους που ήταν, σε τελευταία ανάλυση, το στήριγμα της δύναμης του αυτοκράτορα.

• **Συνδυασμός ερωτήσεων αντικειμενικού τύπου και σύντομης απάντησης**

1. α) Να αντιστοιχήσετε τα ονόματα των Βυζαντινών Αυτοκρατόρων της στήλης (Α) με τα στοιχεία της στήλης (Β) και τα γεγονότα της στήλης (Γ).

Στήλη (Α)	Στήλη (Β)	Στήλη (Γ)
Θεοδόσιος	638	Νεαρές
Ηράκλειος	870	Ίδρυση Πανδιδακτηρίου
Βασίλειος Α΄	425	Εξάπλωση Αράβων
Ρωμανός Β΄	554	Απώθηση βαρβάρων στη Δύση
Ιουστινιανός	1002	Θέσπιση του αλληλέγγυου
Βασίλειος Β΄	961	Απελευθέρωση της Κρήτης από τους Άραβες

- β) Να επιλέξετε ένα από τα γεγονότα της της στήλης (Γ) και να αναφερθείτε στη σπουδαιότητα ή τις συνέπειες που είχε για την ιστορία του Βυζαντίου.

.....

2. Α. Βάλτε ένα Χ στο αντίστοιχο τετραγωνάκι, αν νομίζετε ότι το περιεχόμενο των παρακάτω προτάσεων είναι σωστό ή λανθασμένο:

	Σωστό	Λάθος
α) Η διάκριση των τάξεων στο Βυζάντιο στηριζόταν στον πλούτο, τον έλεγχο των μέσων παραγωγής και στη δύναμη του αξιώματος.	☐	☐
β) Στην ιεράρχηση της βυζαντινής κοινωνίας ο αυτοκράτορας του Βυζαντίου αποτελούσε τη βάση της πυραμίδας και η εκκλησία την κορυφή της.	☐	☐
γ) Στο Βυζαντινό κράτος δεν υπήρχε συγκεντρωτισμός της εξουσίας, επειδή οι κοινωνικές δομές λειτουργούσαν δημοκρατικά.	☐	☐
δ) Στην Κωνσταντινούπολη του 10ου αι. από τους περίπου 800.000 κατοίκους της οι 30.000 ήταν άποροι και περίπου άλλοι τόσοι απατεώνες και εγκληματίες.	☐	☐

ε) Η κατάληψη της Ιταλίας από τους Άραβες τον 7^ο π.Χ. αιώνα σήμανε το τέλος της δωρεάν διανομής ψωμιού στους φτωχούς της Πόλης.

στ) Ο αυτοκράτορας Αλέξιος Α΄ Κομνηνός μας παρέχει την πληροφορία ότι ελάχιστοι κάτοικοι στο κράτος κατόρθωσαν να ζήσουν ως τα εξήντα χρόνια.

Β. Όσες από τις παραπάνω προτάσεις επιλέξατε ως λανθασμένες, να τις διορθώσετε ώστε να γίνουν σωστές και να τις αιτιολογήσετε.

.....
.....
.....
.....

3. Α. Βάλτε ένα X στο αντίστοιχο τετραγωνάκι, αν νομίζετε ότι το περιεχόμενο των παρακάτω προτάσεων είναι σωστό ή λανθασμένο:

	Σωστό	Λάθος
α) Ο αυτοκράτορας Αναστάσιος κατάργησε ένα βαρύ φόρο για τους εργαζομένους που η είσπραξή του γινόταν προκαταβολικά για τέσσερα χρόνια.	☐	☐
β) «Δυνατοί» ονομάζονταν οι πλούσιοι αστοί της Κωνσταντινούπολης.	☐	☐
γ) Οι ελεύθεροι πάροικοι ήταν δεμένοι με το κτήμα με μακροχρόνια συμβόλαια που πήγαιναν από γενιά σε γενιά.	☐	☐
δ) Οι εναπόγραφοι ήταν ελεύθεροι γεωργοί.	☐	☐
ε) Ο Βασίλειος Β΄ ο Βουλγαροκτόνος στράφηκε κατά των μεγαλοκτηματιών, γι' αυτό πολέμησε σκληρά τον Βάρδα Φωκά και Βάρδα Σκληρό.	☐	☐
στ) Ο «Γεωργικός Νόμος» των Ισαύρων υποστήριζε την επεκτατική τάση των «δυνατών».	☐	☐

Β. Σε τρεις από τις παραπάνω προτάσεις ή σύνολα προτάσεων που σημειώσατε ως λανθασμένα, να δώσετε τις σωστές απαντήσεις και να τις αιτιολογήσετε.

.....
.....

.....
.....

4. Α. Βάλτε ένα Χ στο αντίστοιχο τετραγωνάκι, αν νομίζετε ότι το περιεχόμενο των παρακάτω προτάσεων είναι σωστό ή λανθασμένο:

	Σωστό	Λάθος
α) Οι «κώμες» ή «χωριά» αποτελούσαν ξεχωριστές φορολογικές μονάδες υποχρεωμένες να καταβάλουν κάθε χρόνο ένα ορισμένο ποσό, το οποίο πλήρωναν αναλογικά οι ελεύθεροι κάτοικοί τους.	☐	☐
β) Ο αυτοκράτορας Ρωμανός Γ΄ ο Αργυρός επιζήτησας να προασπίσει τη μικρή ιδιοκτησία επαφέφερε το «αλληλέγγυον φορολόγημα».	☐	☐
γ) Το «λωβοκομείο» ήταν φιλανθρωπικό ίδρυμα για ορφανά.	☐	☐
δ) «στρατωτόπια» ονομάστηκαν τα κτήματα που έδωσαν οι διοικητές των θεμάτων σε καλλιεργητές με την υποχρέωση να υπηρετούν στο στρατό.	☐	☐
ε) Το «Ξενοδοχείο του Σαμψών» στην Κωνσταντινούπολη υπήρξε φημισμένο κέντρο διασκέδασης κοντά στον ιππόδρομο.	☐	☐
στ) Ο Μιχαήλ Χωνιάτης - Ακομινάτος ως επίσκοπος Αλεξάνδρειας, συνεργάστηκε με τον αυτοκράτορα Ιουλιανό τον Παραβάτη στην οικοδόμηση ευαγών ιδρυμάτων.	☐	☐

Β. Σε τρεις από τις παραπάνω προτάσεις ή σύνολα προτάσεων που σημειώσατε ως λανθασμένα, να δώσετε τις σωστές απαντήσεις και να τις αιτιολογήσετε.

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

5. Α. Να μελετήσετε προσεκτικά τα παρακάτω κείμενα (Α), (Β) και (Γ).

Κείμενο (Α)

«Η βασική αρχή του νέου συστήματος είναι ο καθορισμός μιας όσο το δυνατόν πλατύτερης φορολογικής βάσεως που να περιλαμβάνει όλα τα στοιχεία της αγροτικής περιουσίας και της παραγωγικότητάς της: γη, καλλιεργητές, εργατικά ζώα, όλα γίνονται φορολογήσιμα αντικείμενα»

Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τ. Ζ, σ.284

Κείμενο (Β)

Κάποιου φτωχού γεωργού το βόδι έπεσε και ψόφησε ξαφνικά την ώρα που όργωνε το χωράφι του. Ο φτωχός δεν μπορούσε πια να βαστάξει τις συμφορές κι απ' τον καημό τον πήραν τα κλάματα. Άρχισε να χτυπιέται και να θρηνολογεί λέγοντας τα παράπονά του στο Θεό.

«Κύριε, τίποτ' άλλο βιος ποτέ μου δεν είχα παρά αυτό μονάχα το ζευγάρι και μου το στέρησες κι αυτό. Τώρα από πού θα θρέψω τη γυναίκα μου και τα εννιά παιδάκια μου; Πώς θα πληρώσω τους φόρους στο βασιλιά; Τα δάνεια ποιος θα μου τα ξεπληρώσει; Εσύ, Κύριέ μου, το ξέρεις βέβαια, και πολύ καλά μάλιστα, πως και αυτό το βόδι που τώρα ψόφησε τόχα χρεωμένο. Τι να κάνω πια δεν ξέρω. Θα παρατήσω το σπίτι μου και θα το σκάσω σε χώρα μακρινή, πριν το μάθουν οι δανειστές μου και πέσουν σαν τα κοράκια πάνω μου και τα' άγρια θεριά».

Βίος Φιλαρέτου, απόσπασμα στο βιβλίο του Ι. Καραγιαννόπουλου
Η Βυζαντινή ιστορία από τας πηγάς, Θεσ/νίκη 1974
(Θεματική Ιστορία της Α' Λυκείου, ΟΕΔΒ 1996, τ. Α' σ. 143.)

Κείμενο (Γ)

[Ο Αυτοκράτορας Αλέξιος Κομνηνός, στο τέλος του 11^{ου} αιώνα, επισκεπτόμενος ένα φημισμένο ασκητή, έκανε μαζί του τον εξής διάλογο:

«Πάτερ, σε ποιον ανήκει αυτό το μικρό μοναστήρι;

-- Αυτό το κατεστραμένο μοναστήρι περιήλθε σε μας από τους προγόνους μας, και πριν από μένα αυτός ο καλόγερος, είπε δείχνοντας τον αδελφό του, το κατοίκησε και ... με τον ιδρώτα του το έκανε όπως το βλέπεις ...

— Το έδαφος που κατέχει σήμερα το μοναστήρι του ανήκε από την αρχή ή είσθε εσείς που το αγοράσατε και πώς; ρώτησε ο αυτοκράτορας.

— Σου το είπα, προήλθε από τους πόνους και από τους κόπους μας επάνω σε φτωχά τεμάχια που υπόκεινται στο φόρο.

--- Αν πιστέψουμε στα λόγια σου, το έδαφος ανήκει μεν στο Ταμείο, δηλαδή στο Κράτος, αλλά από αυτή τη στιγμή για την άγια σου προσευχή εγώ το χαρίζω στο

μοναστήρι με όλα τα δικαιώματα που έχει το Κράτος και από τα οποία η βασιλεία μου το απελευθερώνει για να του τα παραχωρήσει».

A. Guillou, *Βυζαντινός Πολιτισμός*, σ. 285

B. Με βάση τις πληροφορίες των κειμένων (Α), (Β) και (Γ):

α) Να βάλετε σε κύκλο το γράμμα (Σ), αν τις παρακάτω προτάσεις τις θεωρείτε σωστές ή το γράμμα (Λ), αν τις θεωρείτε λανθασμένες.

β) Να αιτιολογήσετε την απάντησή σας στα κενά διαστήματα.

Τα εισοδήματα του Βυζαντινού κράτους πήγαιναν από:

		ΑΙΤΙΟΛΟΓΗΣΗ
1. τη φορολογία των πλουσίων	Σ Λ	
2. τη φορολογία των φτωχών γεωργών	Σ Λ	
3. τη φορολογία των μοναστηριών	Σ Λ	
4. τη φορολογία της εκκλησίας	Σ Λ	
5. τη φορολογία των μικροβιοτεχνών	Σ Λ	
6. τις αγροτικές καλλιέργειες	Σ Λ	

- Γ. α) Να σχηματίσετε την πυραμίδα της διαστρωμάτωσης της αγροτικής βυζαντινής κοινωνίας, χρησιμοποιώντας όποιες λέξεις από τις παρακάτω θεωρείτε απαραίτητες.

Δουλοπάροικοι, «δυνατοί», κοιαίστωρ, ελεύθεροι γεωργοί, εξαρτημένοι γεωργοί, πάροικοι, δούλοι στρατιωτόπια, θέματα, κώμη, αστός, μοναχός.

- β) ***Πάροικοι, δουλοπάροικοι, «δυνατοί»:*** να μιλήσετε για τη θέση τους στη βυζαντινή κοινωνία κατά το 12^ο αιώνα.

.....
.....
.....
.....

- γ) Να γράψετε σύντομα τα γενικότερα συμπεράσματά σας για τη ζωή των αγροτών και τη θέση που κατείχε η γεωργική παραγωγή στην οικονομία του Βυζαντινού Κράτους.

.....
.....
.....
.....
.....

6. Να παρατηρήσετε προσεκτικά τα παρακάτω κείμενα (Α) και (Β) και την εικόνα:

Κείμενο (Α)

Στην πρωτεύουσα, στο Παρίσι αυτό του Βοσπόρου, ζούσε με απολαύσεις μια κοινωνία, που ήξερε να διαμορφώνει τη ζωή της με εκλέπτυνση κάθε πολυτέλειας και κομψότητας, που περνούσε τον καιρό της ανάμεσα στο αυτοκρατορικό παλάτι, στην Αγία Σοφία και στον Ιππόδρομο.

Karl Roth, *Ιστορία του Βυζαντινού Πολιτισμού*,
μεταφρ. Ν. Σβορώνος, εκδ. Μπάϋρον,
στη Θεματική Ιστορία της Α' Λυκείου, ΟΕΔΒ 1996, σ. 145.

Κείμενο (Β)

Πολλήν αφθονίαν γυμνών και αστέγων μας έχει φέρει ο παρών καιρός. Πλήθος αιχμαλώτων εμπρός εις την θύραν καθενός. Και ο ξένος και ο μετανάστης δεν λείπει και παντού βλέπεις το απλωμένο χέρι που ζητά. Εις τούτους σπίτι είναι το ύπαιθρον. Καταφύγια δε αι στοαί και τα σταυροδρόμια και τα ερημότερα μέρη της αγοράς. Σαν τους νυκτοκόρακας και τις κουκουβάγιες εμφωλεύουν εις τας οπάς. Ένδυμά των είναι τα μπαλωμένα κουρέλια.

Γρηγόριος Νύσσης Α' Λόγος: *Περί Φιλανθρωπίας και Ευποιίας*
(Πολιτισμική Προσφορά του Ελληνισμού, σ. 333)

*Πανοραμική άποψη της Βασιλεύουσας
από το ζωγράφο Jean-Leon Huils
15ος αι., στην Πολιτισμική Προσφορά του Ελληνισμού, σ. 290.*

α) Να παρατηρήσετε την εικόνα της Κωνσταντινούπολης και να αριθμήσετε τα οικοδομήματα που αναφέρονται στο κείμενο (Α), αλλά και όσα ακόμη μπορείτε μόνοι σας να αναγνωρίσετε. Να γράψετε στα κενά διαστήματα τα οικοδομήματα που αντιστοιχούν στους αριθμούς που βάλατε στην εικόνα.

1..... 2..... 3..... 4..... 5.....

β) Με τη βοήθεια των δύο κειμένων και τις γνώσεις σας από τις παραδόσεις στην τάξη να παρουσιάσετε την εικόνα της ζωής στην Κωνσταντινούπολη.

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

7. α) Να τοποθετήσετε τις λέξεις που ακολουθούν στα κουτάκια του σχεδιαγράμματος έτσι ώστε να σχηματιστεί η πυραμίδα της Βυζαντινής κοινωνίας.

**γεωργικός, λαός, αστικός, δούλοι, πρωτεύουσα, επαρχία,
ελεύθεροι, εκκλησία, αριστοκρατία, κληρικοί, αυλή, στρατός,
πάροικοι, αυτοκράτορας, μοναχοί, εξαρτημένοι**

Η διαστρωμάτωση της βυζαντινής κοινωνίας και η δομή των εξουσιών

πηγή: Θεματική Ιστορία Α' Λυκείου, σ. 123.

«Η φεουδαρχία ήταν πολιτικό και κοινωνικό σύστημα, που επικράτησε στη Δυτική Ευρώπη από τον 9^ο ως το 18^ο αιώνα. Στηριζόταν στη διάκριση μεταξύ μιας κυρίαρχης τάξης, ιδιοκτήτριας της γης, κατόχου στρατιωτικής και διοικητικής δύναμης, και των υποτελών στην εξουσία της. Κάτω από την εξουσία του μονάρχη, διαμορφώθηκαν με τον καιρό, δύο προνομιούχες τάξεις, ο κλήρος και οι ευγενείς, και μια τρίτη τάξη που περιελάμβανε τα στρώματα της αστικής τάξης. Ο λεγόμενος λαός, οι εργάτες των πόλεων και των αγρών, ήταν άμεσα υποδουλωμένοι στη μοναρχία ή στους φεουδάρχες (κλήρο και ευγενείς).

... Οι χωρικοί, που λέγονταν βιλάνοι και είχαν μοναδική τους απασχόληση την καλλιέργεια της γης, χωρίζονταν σε δύο τάξεις: α) τους ελεύθερους χωρικούς, που είχαν δική τους γη, β) τους δουλοπάροικους που ήταν και οι περισσότεροι

χωρικοί. Οι δουλοπάροικοι καλλιεργούν τη γη, δίνουν στον άρχοντα το μεγαλύτερο μέρος της παραγωγής, κάνουν διάφορες αγγαρείες. Είναι δεμένοι με τη γη και δεν έχουν δικαίωμα ν' αλλάξουν τόπο κατοικίας. Όταν ένας φεουδάρχης μεταβίβαζε την κυριότητα του κτήματός του μεταβίβαζε μαζί και τους δουλοπάροικους».

Εγκυκλοπαίδεια ΥΔΡΙΑ, Γ. Αξιωτέλλης & Σια Ε.Π.Ε.,
Αθήνα 1984, τ. 12, σσ. 4016-7.

β) Με βάση τις πληροφορίες του παραπάνω κειμένου, να σχηματοποιήσετε τη διαστρωμάτωση της φεουδαρχικής κοινωνίας στη Δύση (Γαλλία 10ος αιώνας).

γ) Να συγκρίνετε τη δομή των δύο κοινωνιών (βυζαντινής και δυτικο-ευρωπαϊκής) και να βρείτε τις διαφορές και τα κοινά στοιχεία.

.....
.....
.....
.....

δ) Ήταν η κοινωνία του Βυζαντίου φεουδαρχική; Να αιτιολογήσετε την απάντησή σας.

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

